

Bardhyl Demiraj

**Ndikimi gjuhësor-kulturor sllav në ‘Mesharin’
e Gjon Buzukut – një narrativ shkencor-filologjik –**

Përmbledhje

Ky studim është pjesë e një projekti individual që po zhvillon dhe boton dora-dorës shkruesi i këtyre radhëve lidhur me ‘Mesharin’ e Gjon Buzukut si libri i parë i botuar shqip që njohim deri sot (Demiraj 2023, 2024, 2025, 2026a – në shtyp, 2026b – në shtyp). Këtu kemi marrë në analizë çështjen e ndikimit të literaturës liturgjike sllave të Kishës Katolike kroate (në shek. XV-XVI) që njihet e mirënjihet sot e gjithë ditën në diskursin albanologjik, qoftë edhe si dytësor, por që ka marrë ndërkohë përmasat e një narrativi shkencor-filologjik (§1). Si sinorë orientues në hulumtim shërbejnë sipas rastit: a) aparati grafik i përdorur në realizimin e veprës; b) gjuha e Buzukut, sikurse, madje sidomos, c) struktura e tekstit të ‘Mesharit’ si përkthim që përqaset prej kohësh me modele (leksionarë e breviarë romakë) të pranishme në letërsinë liturgjike kroate në gjuhë popullore të asaj kohe. Pas një hulumtimi të hollësishëm, të mbështetur me një platformë të re metodike vijmë në këtë studim në përfundimin e natyrshëm, se ky ndikim rrudhet vetëm në aparatin grafik të veprës, edhe pse mbetet e hapur çështja, nëse është Buzuku i pari ai që e ka zhvilluar atë alfabet, apo i takon një tradite të mëhershme shkrimore të shqipes (§2). Përndryshe, ai ndikim disi i kërkuar në gjuhë, stil e përkthim, sikurse edhe në organizmin e tekstit në vetvete, prej modeleve të gatshme në traditën liturgjike të kroatishes popullore me alfabet latinisht, rezulton të ketë qenë e të jetë thjesht fiktiv në diskursin shkencor-filologjik mbi Buzukun dhe veprën e tij (§§3-6).

Fjalë kyçe: *‘Meshari’ i Gjon Buzukut (1555), kultura e hershme e shkrimit shqip, humanizmi dhe katolicizmi, leksionarë të vjetër kroatë me shkrim latin (1495¹, 1453²,*

1508), alfabeti cirilik (varianti bosančica), Meshari Roman i Milanos (Missale Romanum Mediolanum) (1474).

1. Qerthulli problematik me diskutimin përkatës

Në shumësinë e studimeve të natyrës kryesisht filologjike që fokusohen qoftë në mënyrën e organizimit të tekstit të ‘Mesharit’ ashtu edhe në qëmtimin e atyre shtysave që nxitën Gjon Buzukun për një ndërmarrje të tillë madhore, bie në sy njëherësh interesimi i veçantë, deri në insistim, sa i përket ndikimit të traditës liturgjike-letrare të Kishës Katolike kroate (sllave) në të. Ky ndikim gëzon ndërkohë përmasat e një narrativi shkencor-filologjik me shumë të panjohura, ku kombinohen në dukje natyrshëm një numër treguesish qoftë edhe anësorë, që i ndeshim gjatë leximit të tekstit e që nxisin deduktime të rastit lidhur me sfondin para- dhe peritekstual, në të cilin u përftua vepra, përkatësisht mundësojnë njohjen e atij mjedisi kulturor-intelektual, ku mund a duhet të ketë qenë aktiv autori i saj, Dom Gjon Buzuku d.v. Si sinorë orientues shërbejnë në këtë rast: a) aparati grafik i përdorur në realizimin e veprës, meqë një numër grafemash në Alfabetin e Buzukut përkojnë (pa)ndërmjetshëm me gjegjëse përkatëse në njërin apo tjetrin variant të alfabetit cirilik, të përdorur sidomos në tekste liturgjike sllave të Kishës Katolike në zonën e Bosnjës (varianti *bosančica*); deri edhe, anipse në formë më të moderuar b) gjuha e tekstit apo e autorit të tij, sikurse, madje sidomos, c) organizimi ase struktura e tekstit të ‘Mesharit’ si përkthim që përqaset prej kohësh dhe ndërkohë me modele (leksionarë e breviarë romakë) të pranishme në letërsinë liturgjike kroate të asaj kohe. Shtojmë këtu që këta sinorë orientues fatmirësisht nuk shqyrtohen në asnjë rast të veçuar, por gjithnjë në bashkëvajtje me atë çka ofron përgjithësisht tradita liturgjike e besimit katolik në të dyja anët e Adriatikut, ku natyrisht roli kryesor dhënës i vishet gjithnjë traditës kulturore-fetare latine në përfundim të tij (Itali – Romë, Venedik, etj.).

Prashtu bëjmë fjalë për studime që, duke e parë këtë ndikim si të mirëqenë, rreken të plotësojnë një boshllëk të përfutur në mote për shkak të mungesës së informacionit dokumentar dhe arkivor mbi autorin e veprës dhe vetë përfutimin e saj. Gjithsesi, rezultatet e fituara në to i përmbushin shkajshëm kushtet me realizuar atë syzim largvajtës në filologjinë shqipe dhe kulturën shqiptare në përgjithësi, bash me qëmtuar e njohur shterueshëm fillesat dhe zhvillimin e kulturës së shkrimit shqip në Arealin Kulturor të Veriut katolik shqiptar.

Parë nga kjo perspektivë, synimi ynë në këtë shkrim është tejet modest, meqë do të vatërzojmë në lupën e filologut kryesisht pikën e tretë të referuar më lart, pikërisht çështjen e organizimit të tekstit sipas një modeli që supozohet t’i përkasë traditës letrare-liturgjike kroate e që mëtohet të ketë ndjekur Buzuku

gjatë realizimit të veprës së tij (§4). Kësaj rubrike i paraprin në studim shtjellimi i thukët i rezultateve në bashkëlidhje me dy sinorët e tjerë të referimit, pra me ata që kanë të bëjnë me aparatën grafik dhe gjuhën e autorit në veprën (§§1, 2). E këto dy rubrika nuk i kapërcejnë caqet e natyrës kryesisht parashtruese-rezultative, që vjen me thënë i përcillen lexuesit thjesht dhe vetëm për hir të plotësisë së atij qerthulli problematik, të fiksuar dukshëm në titull.

§ 2. Elementi sllav në aparatën grafik të ‘Mesharit’

Sa i përket aparatit grafik që përdor Buzuku në libër, vëmë oroe qysh në fillim se i bashkohemi këtu mendimit sundues në diskursin shkencor-filologjik, sipas të cilit kodi alfabetik dhe rregullat ortografike që sundojnë në tekstin e Buzukut përkrijnë në përgjithësi me ato të grafisë dhe ortografisë latine-italiane me një inventar prej 24+1 grafemash, të stilizuara sipas tipit gotik Rotunda që ishte i përhapur atëbotë gjithkund në Italinë e Veriut¹: ⟨a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, l, m, n, o, p, q, r, s/l, t, u, v, x, y, z/ç + & [et]⟩. Rregullat e ortografisë italiane si edhe ndonjë digraf me vlerë tingullore të veçantë në kuadrin e kësaj tradite (khs. <gn> për [ɲ] /nj/), e plotësojnë edhe më mirë kornizën e këtij aparati. Megjithatë faksin në tekstin e ‘Mesharit’ plot pesë shkronja ase grafema të tjera jolatine që përkrijnë në shumësinë e tyre me njërin ndër variantet e alfabetit cirilik të përdorur në do tekste liturgjike sllave me alfabetin cirilik të variantit bosançica: <□> [v] ‘vjed’, <γ> [u, y] ‘uk’², <ħ> [j, c, g] ‘đerv’, <ξ> [ð, θ] ‘ksi cyrillique’³, <3> [z] ‘zemlja’.

¹ Lidhur me historikun e hulumtimit gjurmëlënës në këtë drejtim lejohemi të citojmë në mënyrë selektive vetëm disa emra studiuesish, ndër ta: Rrota 1930: 10vv.; Jokl 1930: 145vv.; Roques 1932a: 11vv.; Çabej 1968: 46vv.; Hock 2006: 66vv.; Matzinger 2010: 451vv.; 2013: 79vv.; Omari 2010: 129vv.; etj.

² Për vlerat fonike e fonologjike të grafemave <□> [v] ‘vjed’ dhe <γ> [u, y] ‘uk’ në tekstin e ‘Mesharit’ shih së fundi Schumacher 2024: 233vv.

³ Këtë grafemë nuk e ndeshim në alfabetin e zakonshëm cirilik të bosançica-s, khs. ndër të tjerë Truhelka 1894: 3; Prohaska 1911: 12. Për praninë e tij në tekste të traditës së vjetër të shkrimit kroat me alfabet cirilik shih sidomos Jokl 1930: 147; Roques 1932a: 13; së fundi edhe Matzinger 2013: 80, shën. 24, por me informacion të saktë bibliografik mbi përdorimin e rrallë e me vlerë fonike të mirëfilltë të kësaj grafeme në këto shkrime: “Questo grafema cirillico viene usato molto raramente per rendere il greco <ξ> /ks/ nei nomi greci (di solito si scrive invece <k>); d’altra parte è utilizzato per rendere il valore numerico di 60, vedi p.es. Karskij 1928: 209...”. Në një studim të mëparshëm Matzinger-i kumton me referimet përkatëse se kjo grafemë ndeshet sado rrallë edhe në variantin e cirilik të bosançica-s, veçse pa ndonjë vlerë fonike të fiksuar (Matzinger 2010: 453, shën. 181). Interes të veçantë në studimin tonë fiton padyshim edhe konstatimi i Nadin 2012: 293, që e qëmton këtë shkronjë me vlerën fonike [z] në botimet e Lazaro de Soardi-it (1490-1527) në Venedik.

I kemi rreshtuar këto pesë grafema cirilike sllave menjëherë pas fondit të grafemave me burim latin-italian, bash ashtu siç janë renditur dhe fiksuar në të ashtuquajturin Alfabet i Buzukut me plot 30 (= 24+1+5) syresh, të cilin e pikasi i pari Joachim Matzinger (2013: 81v.; 2020: 205vv.) gjatë leximit të kujdesshëm të signaturave redaksionale të shtypit, përkatësisht të regjistrimit tipografik me shkronja alfabetike në çdo faqe të parë në fund djathtas për secilin fashikull dyfoliesh (= me katër faqe) në libër. Tejet i qëlluar është edhe kumti i tij përmbledhës, sipas të cilit: „Edhe pse botuesi i librit të Buzukut jet e mbetet gjer më sot i panjohur, mund të përfundojmë gjithsesi, që ai, duke qenë me siguri venedikas, në mos, thënë më mirë, joshqipfolës, nuk fliste dhe nuk kuptonte gjuhën e librit që po shtypte. Pra alfabeti që ka përdorur për signaturat [redaksionale] të folieve nuk ishte ideimi i tij, por më fort alfabeti i vjetër shqip (d.m.th. <a, b, ..., x, y, z, &, □, γ, ħ, §, z>) që ia kishte autorizuar porositi i librit, pikërisht Gjon Buzuku”⁴. Gjithsesi, i ndërgjegjshëm për vështirësitë e radhës që bart çështja e kodit alfabetik të Buzukut në vetvete, Matzinger-i mëngon të përmbyllë së fundi po aty (f. 82, shën. 37), se: “Është e paqartë, nëse ky alfabet është sajuar prej Buzukut d.v., apo vijon pas gjase një alfabet parabuzukian.”⁵.

Pa dashur të bëhemi pjesë e këtij diskutimi, madje pa qenë he për he as në gjendje me pjesëmarrë në mënyrë aktive në të, mjafton t’u referohemi së fundi vëzhgimeve të mprehta të Lucia Nadin (2012: 302vv.), e cila kërkon dhe gjen disa ndër grafemat specifike, të përdorura në librin e Buzukut edhe në do botime të tjera latinisht dhe italisht, të shtypura në Venedik⁶. Pra, sa u takon karaktereve grafike të alfabetit cirilik në veprën e Buzukut, është mirë të mos vatërzohet fokusi i hulumtimit vetëm në lindje të Adriatikut (Bosnjë, Dalmaci e

⁴ Citati origjinal: “Anche se rimane finora ignoto lo stampatore del libro di Buzuku, possiamo tuttavia concludere che essendo certamente veneziano, o più cautamente non albanese, egli non parlava e né capiva la lingua del libro che stampava. Dunque, l’alfabeto che ha usato per le segnature dei fogli non è stata la sua ideazione, ma piuttosto l’alfabeto antico albanese (cioè <a, b, ..., x, y, z, &, □, γ, ħ, §, z>) che li avrebbe potuto lasciare solo il committente del libro, ovvero Gjon Buzuku.” (Matzinger 2013: 82)

⁵ Citati origjinal: “Non è chiaro se questo alfabeto sia un’invenzione del Buzuku stesso o se continua forse un’alfabeto prebuzukiano (vedi la discussione in Matzinger 2010a: 465-468).” (Matzinger 2013: 82).

⁶ Nadin 2012: 292vv.; shih edhe më lart shën. 3. Gjithsesi mendimi i saj, sipas të cilit burimi i këtyre grafemave do kërkuar jo patjetër te botimet kroate me alfabet cirilik, por thjesht dhe vetëm në botimet bashkëkohore në Venedik, kundërshtohet nga Matzinger 2013: 80. Shih së fundi Markun 2024: 22 që kumton pa forcë argumenti se grafemat <ħ, §, z> “...duhet të kenë një traditë të hershme arbnore...”.

Raguzë/Dubrovnik)⁷, për më tepër botime tekstesh liturgjike sllave me alfabet cirilik nuk kanë qenë të huaja në Venedik në motet e Buzukut⁸.

3. Ndikimet gjuhësore sllave në ‘Meshar’

Kundrejt pranisë së disa elementeve të alfabetit cirilik në aparatën grafik të tekstit të ‘Mesharit’, ndër të cilat tri: <ѣ, љ, њ> me stilizime të ndryshme i mbijetuan motet në kulturën e hershme e të mëvonë, madje deri në fillimet e shek. XIX, të shkrimit shqip në Arealin Kulturor të Veriut, prania e elementit gjuhësor sllav në tekst rrudhet përgjithësisht në do ndikime që shfaqen në gjuhën popullore, sidomos në zonën e gegnishtes veriperëndimore, ku mendohet të ketë pasur prejardhjen e tij Buzuku, përkatësisht në sosh që pasqyron e folmja që qëndron në bazë të gjuhës së tekstit. Se sa domethënëse është kjo rrethanë gjuhësore në qëmtimin e ndikimit të pandërmjeshëm të teksteve liturgjike të kroatishtes së vjetër në gjuhën e Buzukut, është ky një problem që jet e mbetet sot e gjithë ditën tejet i vështirë për sqaruar. Pa hyrë në hollësi lidhur me historikun e studimeve gjuhësore-filologjike në këtë fushë, lejohemi të përmendim këtu vetëm do prurje jo pa pikëpyetje të rastit, që i ngjerojmë në studimet e Camajt (1960: 56vv.) dhe të Çabejt (1968: 34vv.), të cilët gjithsesi dallojnë shumë prej njëri-tjetrit në metodën e punës dhe rezultatet e studimit.

Prashtu Camaj e konsideron Buzukun “...më shumë se një përkthyes i zoti [ai] do konsideruar shumë herë si një kompilator i mirë...”⁹, sa i përket organizimit të materialit në vepër, meqë, sipas tij, perikopetë e ungjijve në ‘Meshar’ qenkëshin pas gjithë gjasash produkt i traditës parabuzukiane në kulturën e hershme të shkrimit shqip, ndërkohë që prurjet që i takuakan mirëfilli Buzukut, përpos kolofonit (pashënies), ai i rrudh kryesisht në pjesën e parë të ‘Mesharit’, sidomos te Urtorja e Shën Mërisë së Virgjër (*Officium B.M.V.*) dhe lutjet në përgjithësi¹⁰. Në këtë hulli individuale hulumtimi, Camaj i

⁷ Në fillimet e studimeve mbi ‘Mesharin’ e Buzukut iu vesh një rol ndërlidhës në këmbimet kulturore ndërmjet Shqipërisë Veriore dhe trevave katolike të Bosnjës sidomos pranisë dhe aktivitetit të Urdhrit Françeskan në të dyja këto treva, khs. Jokl 1930: 146v.; Roques 1932a: 12vv.; Çabej 1968 I 24v. Boshllëkun gjeografik midis këtyre dy hapësirave kulturore përpiqen ta mbushin sidomos do studime të mëvonshme, që rrokin në këtë ndërkëmbim edhe rolin e Raguzës (Dubrovnikut); shih sidomos Camaj 1960: 49vv. dhe Çabej 1968 I 24v.

⁸ Shih Roques 1932b: 49vv.; së fundi Nemirovskij 1997.

⁹ Cítati origjinal: “Buzuku certamente si servi di questi testi biblici e più che un bravo traduttore si deve considerare spesso volte un buon compilatore, benchè come prete istruito e solerte avrà avuto davanti sempre la sacra scrittura in latino.” (Camaj 1960: 35)

¹⁰ Kështu, sipas tij: “...rispetto allo Off. B.M. Virginis e alle preghiere in genere, per cui sono indotto a credere che questa parte del libro è stata tradotta per la prima volta in

sheh sllavizmat në librin e Buzukut më së shumti në pjesën e tij të dytë, sidomos te tekstet biblike si perikope të festave liturgjike (meshës), për të cilët ka krijuar ndërkohë bindjen se janë pjesë e një tradite shkrimore shqipe të mëparshme dhe si të tilla ndjekin si model tekste që i takojnë letërsisë liturgjike, thënë më saktë, leksionarëve në gjuhën popullore kroate e me alfabet latin para Buzukut. Meqë çështjen e të ashtuquajturave modele kroate, ku qenka mbështetur Buzuku do ta trajtojmë hollësisht më poshtë (§ 4), po mjaftohemi të përmendim këtu vetëm mëtimin e Camajt se ky ndikim rrudhet kryesisht në leksik sikurse në prirjen me përcjellë edhe në gjuhën popullore shqipe, pra në gegnishten e folur (veriperëndimore) të atyre moteve, mesazhin ungjillizues të tekstit kanonik të Mesharit Romak¹¹. Pavarësisht bazamentit të brishtë, mbi të cilin mbështetet ky kriter metodik në hulumtim, lejohemi të përmendim këtu se numri i huazimeve leksikore që Camaj sjell me këtë rast për ilustrim prej teksteve biblike në ‘Meshar’ është tejet i rrudhur e, për më tepër, nuk ka të bëjë patjetër me huazime të natyrës savante, pra sosh të letërsisë liturgjike kroate, qoftë kjo edhe e mbështetur kryekëput në kroatishten popullore të kohës. Prashtu, huazime të tilla (rajonale) sllave në tekst, si: *pip* “prek”, *pod* “dysHEME, kat i poshtëm”, *riznicë* “dhomë ku mbahet thesari”, *tjesk* “presë (për verë ose vaj)”, *kërpi* “arvoj”, *grom* “bubullimë”, *bdinj* “ruaj, rri zgjuar”, *shtrazë* “rojë”, etj. (hollësisht Omari 2012), as mund të dëshmojnë as të hedhin poshtë patjetër një ndikim gjuhësor të supozuar të leksionarëve kroatë në motet e Buzukut ose para tij.

Më i moderuar sillet në hetimin e kësaj çështjeje Çabej (1968 I 34vv), sidomos sa i përket numrit të rrudhur të sllavizmave – të gjitha jashtë fondit të terminologjisë kishtarë (!!!) – në tekstin e Buzukut, edhe pse udhon pak a shumë në të njëjtën hulli me Camajn, meqë ndikimin sllav në fushën e leksikut dhe në stilin a mënyrën e shprehjes në një numër tekstesh të “Mesharit” ai i kundron njëllonj, bash si pasojë e ndjekjes së modeleve sllave nga ana Buzukut gjatë realizimit të veprës së tij si përkthim¹². Ajo çka e dallon njërin studiues prej tjetrit është pra vetëm kriteri metodik në hulumtimin e ndikimit sllav në ‘Meshar’, të cilin e ndjek me besnikëri vetëm Çabej përgjatë gjithë punës së tij filologjike me transliterimin e tekstit. Kështu p.sh., ai e përqendron këtë ndikim thujse vetëm aso rasash kur tekstet biblike të ‘Mesharit’ shmangen dukshëm prej gjegjëseve në Vulgata (*Biblia Sacra Vulgata* = BSV) si tekst kanonik i Shkrimit të Shenjtë i Kishës Katolike Romake dhe afrohen po aq dukshëm me

lingua albanese dal Buzuku, senza aver innanzi precedenti traduzioni.” (Camaj 1960: 55)

¹¹ Sipas tij: “Però si deve ben precisare dall’inizio che l’influsso dei “lezionari” croati sull’opera buzukiana si rileva piuttosto nei riflessi lessicali e a volte nella maniera di riportare in lingua popolare le idee evangeliche dal latino.” (Camaj 1960: 59)

¹² Hollësisht Omari 2010: 131vv.

tekstet përkatëse të variantit kanonik të Koinesë së Kishës Ortodokse Bizantine (= BIZ), të cilin, sipas tij, Buzuku duhej ta njihte vetëm me ndërmjetësimin, përkatësisht falë njohjes dhe zotërimit të supozuar të traditës letrare-kishtare sllave. Këtë kriter studimi, sikurse edhe rezultatet aspak fatlume, të përfuara prej tij, i kemi parë e shqyrtuar hollësisht nga një tjetër këndvështrim në disa studime tona të fundit mbi ‘Mesharin’ e Buzukut¹³, por do t’u kthehemi rishtas edhe në rubrikën e mëposhtme (§4).

Së fundi vëmë theksin edhe te një ngërç i natyrës metodike që u ka shpëtuar studimeve të derisotme mbi ‘Mesharin’ dhe autorin e tij. Ndërsa ndikimi sllav në aparatën grafik përqendrohet në traditën liturgjike kroate-bosnjake me alfabet cirilik (§2), ndikimi gjuhësor mëtohet të jetë përfuara prej tekstesh kroate-bosnjake me alfabet latin¹⁴. Ky ngërç metodik i lëkund dukshëm përmasat, deri edhe praninë e ndikimit kulturor-gjuhësor sllav në veprën e Buzukut.

Si përfundim paraprak mund të themi tashpërtash se ndikimi sllav në terminologjinë popullore-kishtare shqipe është i papërfillshëm, ndërkohë që ky ndikim në gjuhën e ‘Mesharit’ të Buzukut është shtjelluar deri sot kalimthi e thujse gjithnjë në funksion me përcaktimin e atij teksti ase, më saktë, të atyre teksteve liturgjike me bazë kroatishen e vjetër (popullore të kohës) me alfabet latin, të cilat supozohet sot e gjithë ditën se mund a duhet t’i kenë shërbyer Buzukut si model në punën për realizimin e veprës së tij monumentale, e parë kjo kryesisht si përkthim. Andaj le t’i kushtohemi në vazhdim sinorit tjetër orientues dhe kryesor në studimin tonë, si vijon:

4. Ndikim sllav në organizimin e tekstit të ‘Mesharit’?

Në ç’masë përkon organizimi dhe sendërtimi i tekstit të ‘Mesharit’ me njërin apo tjetrin model liturgjik kroat, para- ose bashkëkohës të Buzukut (?); si mund të qëmtojmë bindshëm ndikimin e njërit apo tjetrit syresh në organizimin e tekstit (?) e, në instancë të fundit, çfarë roli mund a duhet të ketë luajtur mjedisi kulturor-fetar sllavishtfolës në përfundimin e tij? Janë pikërisht këto tri pyetje në dukje të thjeshta që bashkëlidhen pandërmjetshëm me sinorin e tretë orientues në studimin tonë (§1).

Vërejmë fillimisht që këto çështje, edhe pse shoqërojnë qysh në zanafillë studimet mbi Buzukun dhe librin e tij (shën. 1), vijnë e gëzojnë gjithnjë e më fort rëndësinë dhe interesimin e duhur vetëm në diskursin shkencor-filologjik të

¹³ Demiraj 2024: 3-42; 2025 (në shtyp); Demiraj 2026 (në shtyp); shih edhe studimin tonë të mëparshëm në “Hyllin e Dritës”: Demiraj 2023: 165-200.

¹⁴ Gjithsesi ky konstatim nuk parakupton mungesën e leksionarëve kroatë me alfabet cirilik në hapësirën kulturore-fetare në shqyrtim. Një i tillë është p.sh. *Leksionari Dominikan i Dubrovnikut* si kopje në dorëshkrim e Leksionarit të Bernardinit të Splitit (1595 – §4.1); shih Kapetanović 2014: 61vv.

kohës sonë. Veçojmë këtu rishtas studimet e fundit në varg të studiuesit vjenez Joachim Matzinger (2010, 2011, 2012, 2013, 2022) që nuk resht së kërkuari atë model, përkatësisht ato modele tekstesh simotra, që mund e duhet të ketë pasur në tavolinën e punës Buzuku për të hartuar veprën e tij. Lidhur me pjesën e dytë ase atë të mesharit në tekstin e Buzukut, këtë kërkim e kushtëzon, sipas tij, mbajtja parasysh me rigorozitetin e duhur shkencor e disa premisave metodike pune, që po ia përcjellim lexuesit në plotësinë e tyre si vijon:

- Modeli ase modelet në kërkim duhet t'i takojnë një periudhe që i paraprin motit të hartimit të veprës së Buzukut (1554-1555). Pra bëhet fjalë për një botim redaksional paratridentin të Mesharit Romak, meqë vetë ky meshar në hullinë e vendimeve të Koncilit të Trentos (1545-1563) iu nënshtrua reformimit si tekst liturgjik i kanonizuar prej Kurisë së Shenjtë të Vatikanit¹⁵.
- Sa i përket një modeli të mundshëm latinisht që vjen në vështrim, do përqendruar kërkimi sidomos në një botim me përdorim të përgjithshëm, para së gjithash një meshar romak në përdorim edhe të Urdhrit Françeskan, që ishte gjithashtu i pranishëm në Venedik¹⁶.
- Do parë gjithherë edhe mundësia e ndjekjes së një modeli ekzistues, përkatësisht konsultimi plotësues i teksteve liturgjike në kroatishten e vjetër.
- Domethënës në këtë drejtim është edhe kërkimi për një botim që përmban edhe formularin në mos perikopetë që lexohen në meshën e Shën Jobit (me ditë feste më 10 maj), e cila përmbyll pjesën e dytë sikurse gjithë tekstin liturgjik në librin e Buzukut¹⁷.
- Do mbajtur së fundi parasysh edhe rrethana që teksti (si përkthim) i pjesës së dytë të librit liturgjik të Buzukut nuk rrok të gjithë tekstin e Mesharit Romak me formularët e secilës meshë në tërësinë e tij (i ashtuquajtur i Meshar i plotë Romak), por vetëm perikopetë së bashku me lutjen e ditës (*Oratio, Collecta*) dhe atë përmbyllëse (*Oratio Postcommunio*) të secilës meshë në veçanti, më rrallë edhe (*Oratio Super populum*).

¹⁵ Meshari i ri Romak u botua nën siglën e Papës Piu V në vitin 1570, duke ruajtur statusin e tij kanonik në Kishën Katolike Romake deri në Koncilin e Dytë të Vatikanit (Romë 1962-1965). Sqarime të rastit janë bërë në Demiraj 2025 (në shtyp).

¹⁶ Edhe pse i vetëdijshëm për këtë kriter metodik, Çabej (1968 I, II) për arsye objektive nuk e mbajti dot parasysh në botimin e tij monumental të 'Mesharit'; hollësisht Demiraj 2025 dhe 2026 (në shtyp).

¹⁷ Siç do t'i rikthehemi më poshtë (§4.1.1), mesha votive e Shën Jobit përmbyll tekstin e pjesës së dytë dhe të të gjithë 'Mesharit', andaj bëhet fjalë, pas gjase, për shenjtin padron të asaj kishe ku duhet të ketë qenë aktiv Buzuku si bari shpirtëror në shërbim të Kishës Katolike Romake (Nadin 2012: 246vv.)

Jemi më se të ndërgjegjshëm që kjo paketë kriteresh metodike parakupton idealiter një punë të patëmetë filologjike dhe teologjike-historike me tekstin e Buzukut. Gjithashtu jemi po aq të ndërgjegjshëm, edhe po të mëtojmë tash se ndjekja me rigorozitet shkencor e gjithë këtij kompleksi kriteresh metodike vështirë se premtion patjetër sukses, sidomos të menjëhershëm, për një studiuës sado të motivuar në hulumtime kësodore. Gjithashtu shpresojmë të mos ekzagjerojmë aspak, në rast se sinjalizojmë këtu me dashamirësi që kërkime të kësaj natyre mund të kërkojnë më shumë se një jetë aktive dhe të shëndetshme në profesion. Andaj as nuk gabojmë po të ulemi tash këmbëkryq në atë sofër që na ofron Buzuku me librin e tij, duke u kufizuar këtu vetëm në tri pyetjet e parashtruara më lart lidhur me mundësitë e ndikimit sllav në modelet që mendohet të qëndrojnë në bazë të pjesës së dytë në tekstin liturgjik të Buzukut, bash atë që ngjason deri diku me mesharin romak. E në këtë pikë fatmirësisht edhe një pjesë e kriterëve metodike të punës që parashikon Matzinger-i përkohësi thuajse në unison me ato të disa studiuesve sqimatarë të Buzukut (Camaj 1960: 35vv.; 56vv.; Çabej 1968 I 34vv.), andaj, parë nga kjo perspektivë, po i riformulojmë, duke i përmbledhur në dy që plotësojnë mirëfilli njëri-tjetrin, si vijon:

- Ndikimi i modeleve sllave në tekstin e ‘Mesharit’ do parë si dytësor në përjasje me gjegjësit përkatës latinisht (dhe italisht), madje do të pranohet *sine qua non* mungesa e këtij ndikimi aso rastesh (d.m.th. në shumësinë e tekstit), ku bashkëpërkimi ndërtekstual është i trefishtë: modeli latinisht(-italisht) = kroatisht = shqip.
- Një ndikimi i mundshëm në procesin e përkthimit prej modeleve sllave do mbajtur parasysh vetëm në ato raste, ku teksti i Buzukut i shmanget dukshëm gjegjësit latinisht(-italisht) dhe përkon me atë kroatisht.

Një përvojë të mirë pune në lidhje me zbatimin e disa kriterëve të ngjashme metodike e kemi fituar ndërkohë në studimet tona të fundit mbi organizimin e tekstit të Buzukut në përjasje me a) Mesharin Romak të Milanos (*Missale Romanum Mediolani* 1474 = MRM) si teksti liturgjik paratridentin që qëndron në bazë të të gjitha botimeve kësodore në dy brigjet e Adriatikut, së paku në atë hapësirë gjeografike të Kishës Katolike Romake ku mendohet të ketë qenë aktiv Buzuku (Itali e Veriut, Shqipëri Veriore, Dalmaci, Bosnjë); me b) breviarë, uratore e sacerdotale latinisht (Psaultier 1303-8; OBM 1573; Sacerdotale 1554; etj. – Demiraj 2025 – në shtyp); si edhe me d) shqyrtimin analitik të një numri të konsiderueshëm anomalish që shfaqen në tekstet biblike të ‘Mesharit’ në përjasje me gjegjësit e tyre në BSV, MRM etj. (Demiraj 2023: 180vv.; 2024: 20vv.; 2026a – në shtyp). Kjo rrethanë e lehtëson studimin për shtjellimin e dy pyetjeve të para, meqë na lejon tash të operojmë me të njëjtin aparat metodik edhe në paragrafët në vazhdim.

4.1. Përfaqje ndërtekstuale me strukturën e ‘Mesharit’

Këtë paragraf po e hapim me një argument në dukje negativ, meqë organizimi i lëndës që përmban ‘Meshari’ si libri i parë i botuar në gjuhën shqipe, në kushtet e njohurive të derisotme të krijon një përshtypje të parë se përfaqëson mirëfilli një unikat liturgjik, madje jo vetëm në kulturën e hershme të shkrimit shqip. E këtë konstatim sado hipotetik e paravendon një përsiatje e thjeshtë, thujse triviale: lënda e rrokur në të ngjason me pranëvënien radhazi të një numri tekstesh liturgjike llojesh nga më të ndryshmet që përkojnë sipas renditjes në tekst me elemente të Breviarit Romak (bashkë me Uratoren e Shën Mërisë së Virgjër) dhe të Ritualit Romak, sikurse me elemente të Katekezës e në pjesën e vet më të vëllimshme (rreth 80% e tekstit të njohur) me sosh të Mesharit Romak, i kufizuar ky kryesisht në pasqyrimin e atyre teksteve që i ngjetrojmë zakonisht në Liturgjinë e Fjalës gjatë celebrimit të meshës. Kjo pjesë e fundit rroket me formate të ndryshme edhe në të ashtuquajturit leksionarë, si libra liturgjike që përcjellin të fiksuar në letër e shpesh me renditje të kanonizuar në Kalendarin Romak kryesisht perikopetë (pistulli, ungjij) si copëza leximi prej Shkrimit të Shenjtë në çdo meshë përgjatë një viti liturgjik.

Pikërisht ky lloj teksti liturgjik është marrë në analizë në ato pak kërkime filologjike të derisotme që fokusohen mirëfilli në përfaqjen strukturore të tekstit të ‘Mesharit’ me gjegjësit e vet potencialë në letërsinë liturgjike kroate. Parapëlqehet me këtë rast tradita e botimeve dhe dorëshkrimeve në kroatishten popullore me alfabet latin të shek. XV-XVI, në të cilën feksin sidomos leksionari i Bernardinit të Splitit (*Lekcionar Bernardina Splićanina*, Venedik 1495), leksionari në dorëshkrim i Ranjinës (*Raĥinin Lekcionar*, Raguzë/Dubrovnik 1508) dhe ai po në dorëshkrim i Zadarit (*Zadarski Lektionar*, Zadar/Zarë, shek. XIV/XV), të cilët gëzojnë këto karakteristika kryesore:

Lekcionarij Bernardina Spljećanina (Imp. Venetiis, më 12 mars 1495 = LBS)

Leksionari i fratit Bernardin i Splitit (*Bernardinus Spalatensis, de Spalato*)¹⁸ është leksionari i parë i shtypur dhe një ndër botimet më të

¹⁸ Për jetën dhe aktivitetin e autorit shih së fundi Režić (1983): Bernardin Splićanin, në: “Hrvatski Biografski Leksikon” < <https://hbl.lzmk.hr/clanak/1824> >. Me interes është ndër të tjera edhe kumti i Farlatit IS III 407, 436, sipas të cilit autori më 1495 ushtronte funksionin e mbikëqyrësit në shërbim të gjyqit kishtar kundër herezive për zonën e Dalmacisë, Hungarisë, Kroacisë, Bosnjës, Arbënisë, Serbisë, Rashës (Raška) dhe të Bullgarisë. Përpos ribotimit pa ndryshime të vitit 1543, ky leksionar u ribotua edhe njëherë në shek. XVI, pikërisht në vitin 1586 prej Marko Andriolić-it nga Trogir, veçse me përshtatjet e domosdoshme në përputhje me vendimet e Koncilit të Trentos dhe të Mesharit Romak Tridentin. Në bazë të tij qëndron edhe leksionari i fratit

hershme incunabula kroatisht me alfabet latin në traditën liturgjike kroate. Është botuar në Venedik më 1495 në shtypshkronjën e mjeshtrit Damian i Milanos (*Damianus Mediolanensis*). Në pjesën e tij kryesore (fol 1a-95b) rroken tekste biblike ase perikope (pistulli, ungjij) që lexohen gjatë celebrimit të meshave përgjatë kalendarit liturgjik e që sendërtohen në plotësinë dhe renditjen e tyre në Mesharin Romak. Modeli bazë, mbi të cilin është mbështetur frati françeskan, është pas gjase një model latinisht ende i pidentifikuar, meqë edhe titujt e rubrikave dhe të meshave janë në atë gjuhë. Në pjesën e fundit (fol 95b-104b) janë rrokur tekste liturgjike gjithfarësh: prefacione, bekime, ekzorcizma, lutje, etj. si pjesë e festave liturgjike, bash ashtu siç përmyllet edhe libri: / Euangelia & epistole cum prephationibus & benedictionibus per anni circulum in lingua yllirica feliciter expliciunt; emendata & diligenter correcta per fratrem Bernardinum Spalatensem. Impressum Venetiis per Damianum Mediolanensem. Anno D. MCCCCXLV. die XII. Martii. /.¹⁹ Mungojnë në të si Kalendarit Liturgjik Romak (*Calendarium romanum generale*) ashtu edhe Rendori i Meshës (*Ordo missae*) e Kanoni i Meshës (*Canon Missae*). Botimi gëzoi përhapje të gjerë, duke mbijetuar motet falë edhe ribotimeve të herëpashershme në shekuj. Me rëndësi për studimin tonë është edhe ribotimi i vitit 1543 po në Venedik me përkujdesje të fratit françeskan Benedikt Zborovčić²⁰.

Raĭninin lekcionar (dsh. [Raguzë/Dubrovnik] 20 tetor 1508 = RL)

Ky leksionar kroat në dorëshkrim mban emrin e kopistit e njëherësh (deri më 1577) zotëruesit të tij, Nikša Andrečić (Zot i Dubrovnikut), prej derës fisnike Ranjina (Raĭnina) në Dubrovnik. Materiali në dorëshkrim me alfabet latinisht, si kopje e një materiali ende më të vjetër (gjithashtu të panjohur) kroatisht e njëherësh si përkthim prej së paku një a disa modeleve italisht të kohës²¹ rezulton të ketë qenë deri në shek. XVII në pronësi private të derës në fjalë, pra pa ushtruar atë funksion që pati dhe

franceskan të Bosnjës Ivan Bandulavić (1613), i cili përjetoj shumë ribotime deri në vitin 1830; hollësisht Gabrić-Bagarić & Erdman-Pandžić 1997: 15vv.

¹⁹ Botimi i parë kritik prej Maretic më 1885 me të dhëna të bollshme informative në hyrje (f. I-XXV).

²⁰ Sipas Maretic 1885: VIIIv. ribotimi i vitit 1543 nuk dëshmon shmangie të natyrës redaksionale prej botimit të parë, përjashtoj ndonjë rast tejet të rrallë ndërhyrjesh ortografike. Për këtë ai sjell në fund të botimit të tij (f. 202vv.) përjashtoj të rastit mes copëzash leximi të transkriptuara në ribotimet e radhës së LBS. Shih edhe Gabrić-Bagarić & Erdman-Pandžić 1997: 23vv. Përpjekjet e Kuštović-it (2020: 243vv.) me i dhënë ngjyra protestante këtij ribotimi, nuk i qëndrojnë dot kritikës. Shih edhe shën. 14.

²¹ Camaj 1960: 56vv.; hollësisht Barbarić 2015: 233vv.

gëzoi mirëfilli LBS. Dorëshkrimi bart autorësinë e kopistit Nikša Andrečić për 230 foliet e para, ndër të cilat, përpos leksionarit të mirëfilltë me perikopetë e renditura sipas kalendarit liturgjik romak (fol 13-230) janë ruajtur edhe 13 fletë që rrokin a) të dhëna të natyrës ortografike; b) kalendarin liturgjik e në fund edhe c) një informacion biografik mbi pasardhësit e familjes së kopistit²². Shtojmë këtu, se duke qenë deri në shek. XVII në pronësi private rrudhet dukshëm mundësia e ndikimit të drejtpërdrejtë e këtij leksionari në përfitim të ‘Mesharit’ të Gjon Buzukut.

Zadarski Lektionar (Zadar/Zarë, shek. XIV/XV = ZL)

Ky leksionar i shkruar në pergament (me 117 folie të ruajtura) daton pas gjase më herët se dy të tjerët më lart. Ngjason me LBS, sa i përket të organizimit të tekstit në pjesën kryesore (fol 1a-97b), ku janë rrokur pistulli dhe perikope që lexohen gjatë celebrimit të festave liturgjike përgjatë kalendarit kishtar sipas rendit përkatës në Mesharin Romak. Pjesa e dytë (fol 98a-117b) rrok në tërësinë e vet ritualin e bekimit të ujit të shenjtë, të kripës, të bukës, të degëve të ullirit (*In die palmarum*), etj. me gjithë përbërësit përkatës (prefacione, bekime, ekzorcizma, lutje, antifona, sentenca bekimi, etj.) për një numër ceremonish të natyrës liturgjike. Edhe ky ndjek pas gjase një model latinisht ende të pidentifikuar, meqë edhe titujt e rubrikave dhe të meshave janë po ashtu në atë gjuhë.²³

Lidhur me historikun e studimit të ‘Mesharit’ tonë në përjasje me njërin a tjetrin leksionar kroat në shqyrtim përmendim paraprakisht emrat e dy studiuesve albanologë që janë marrë, sado skajshëm, por konkretisht me përjasje ndërtekstuale kësodore, pikërisht Camaj 1960: 56-66 dhe Matzinger 2022: 53vv.²⁴. Ndërsa i pari ka rrokur në vëzhgim të tre leksionarët në fjalë, i dyti është mjaftuar me konsultuar kryesisht LBS, duke u përqendruar në tri copëza leximi tekstesh biblike (Fil 4 4-7; Joh 1 19-28 dhe 2 Kor 13 11-13) në

²² Hollësisht Rešetar 1894: IX-XVI, 97-330. Materiali dorëshkrimor përmban sipas renditjes: ff. 97-320: Leksionar; ff. 321-3: I. Prilog Nekoliko komada iz Ranjinina leksionara u originalnoj ortografiji; ff. 323-8: II. Prilog: Koledar Ranjinina leksionara; ff. 328-330: III. Prilog: Bilješke o Ranjininij porodici. Zhbirilime mbi historikun e dorëshkrimit, strukturën e tij, ndikimet e traditave liturgjike latine, italiane, sllavokishtare si edhe veçoritë gjuhësore së bashku me teknikat e përkthimit të lëndës mund të konsultohen te Barbarić 2015: 233vv.

²³ Rešetar 1894: 1-95 me të dhëna të hollësishtme para- dhe peritekstuale në hyrje: ff. V-VIII.

²⁴ Detyrohemi të shtojmë këtu që Eqrem Çabej, në veprën e tij madhore mbi ‘Mesharin’ e Gjon Buzukut (1968 I-II), në pamundësi objektive shfrytëzimi të këtyre leksionarëve, u mjaftua të operonte në përjasje kësodore me botimin e biblës serb(okroat)isht me autorë Daničić dhe Karadžić (1865, 1847), çka kushtëzoi jo rrallë përfundime më se të diskutueshme; shih edhe shën. 16.

bashkëlidhje edhe me gjegjëset përkatëse në një meshar romak të shek. XVI (de Giunta 1521) e në një rast edhe me BSV. Përndryshe, emri i murgut françeskan Bernardini i Splitit dhe leksionari i tij janë të mëshumëcituari në historinë e studimeve buzukiane, që datohen në kohë qysh prej vëzhgimeve të para filologjike të Mario Roques-t (1932a: 11vv.).

4.1.1. Afri strukturore

Nisur nga këto rrethana, të cituara më lart, kemi ndërmarrë në studimin tonë si hap të parë përpunimin e të dhënave që fitojmë nëpërmjet përqasjes ndërtekstuale, sa i përket organizimit të teksteve biblike përgjatë kalendarit liturgjik, që i takojnë pjesës së dytë e që përkon në përgjithësi, d.m.th. jo plotësisht e në raportin 1 : 1, me atë të leksionarëve kroatë LBS (1495, 1543) dhe RL (1508). Kemi përzgjedhur në analizat tona përqasëse vetëm këta dy leksionarë, e kjo për arsye që kanë të bëjnë, sipas rastit: a) me faktorin kohë në hulumtim; b) me gjeografinë kishtarë ndërmjet trevave të Bosnjës dhe Shqipërisë Veriut, si pjesë e traditës së studimeve buzukiane; si edhe c) me karakteristikat e dy leksionarëve në fjalë, të përfutur prej modelesh kryesisht latinisht dhe italisht që janë shfrytëzuar në përfutimin e tyre²⁵. Si sinor orientues në përqasje është marrë Meshari Romak i Milanos (1474 = MRM), i cili, siç theksuam më lart, konsiderohet me të drejtë si tekst orientues për të gjithë mesharët dhe leksionarët e besimit katolik (latinisht ose të përkthyer në një gjuhë popullore të gjallë) në të dyja anët e Adriatikut për periudhën në fjalë (Demiraj 2025 dhe 2026a – në shtyp). Jashtë analizave ndërtekstuale janë lënë pjesët përmbyllëse në LBS dhe RL, të cilat nuk kanë gjegjëse në 'Mesharin' e Buzukut, sikurse edhe rubrikat e lutjeve (*Collecta*, *Postcommunio*, më rrallë *Super populum*), që regjistrohen për shumicën e meshave në BUM, të cilat gjithashtu nuk kanë gjegjëse në LBS dhe RL.

I gjithë materiali liturgjik, që rrokin në vetvete madhësitë përqasëse në shqyrtim: BUM, LBS, RL (së bashku me MRM) përcillet në formë tabelare në shtojcën e këtij shkrimi (§6). Prashtu do të mjaftohemi në vijim t'i kumtojmë lexuesit në mënyrë të përmbledhur rezultatet e punës paraprake lidhur me karakteristikat e përbashkëta dhe të veçanta që afrojnë përkatësisht dallojnë BUM me LBS dhe RL²⁶.

²⁵ Jashtë përqasjes është lënë ZL, i cili ndan thujse të njëjtat veçori me LBS.

²⁶ Jemi më se të ndërgjegjshëm që këto rezultate janë vërtet paraprake, andaj vëmë theksin në leximin e kujdesshëm të informacionit me materialin liturgjik përkatës dhe paraqitjen e tij tabelare në shtojcë (§6), duke shpresuar kështu, se do të mund të nxisim në të ardhmen studime të detajuara mbi vendin e 'Mesharit' në kulturën e shkrimit shqip dhe në traditën liturgjike në gjuhën shqipe në hapësirën kulturore-katolike që rrok edhe diasporën shqipfolëse në motet e Buzukut.

Duke ecur në këtë hulli metodike vërejmë së pari që karakteristikë e përbashkët për tri madhësitë përqasëse në shqyrtim është se të tria dëshmojnë pandërmjetshëm organizimin e gjithë materialit liturgjik përgjatë kalendarit kishtar të festave liturgjike (meshave) sipas një modeli zanafillës latinisht(-italisht), i sendërtuar ky mirëfilli në MRM. Ato janë të shpërndara në këto tekste në katër rubrika që dallohen qartë prej njëra-tjetrës: a) *Temporale (Proprium de tempore)* si festa liturgjike me ciklet përkatëse të Kërshëndellave, të Pashkëve bashkë me Rrëshajat, si edhe meshat e së Djelës si Dita e Zotit (BUM 30ra-82vb; LBS 2r-77v = 1-144; RL 13r-170v = 99-255), d.m.th. të gjitha meshat që nuk përkojnë me rubrikën b) *Sanctorale (Proprium de Sanctis, Proprium Sanctorum)* si festa liturgjike për shenjtore e ngjarje të veçanta fetare, që kanë po ashtu një formular meshe të vetin (BUM 82vb-81/1ra; LBS 77v-86v = 144-163; RL 170v-201r = 255-287); dhe c) *Commune Sanctorum* si festa liturgjike që përkujtojnë shenjtore kategorish të ndryshme: apostuj, martirë, virgjëresha, etj. pa formular meshe më vete (BUM 81/1ra-88/1vb; LBS 86v-94a = 163-179; RL 201r-224v; 228v-230v = 287-314; 316-318); e së fundi edhe d) *Missa votiva* si festa liturgjike që organizohen për ngjarje të veçanta në jetën e besimtarit, të famullisë ase të dioqezës, si p.sh. martesë, vdekje, sëmundje, katastrofa, pelegrinazhe periodike, apo sosh të padronit të kishës dhe të famullisë, etj. (BUM 88/1vb-90vb; LBS 94a-97r = 179-186; RL 224v-228v = 314-318). Si karakteristikë e përbashkët mes tri teksteve në përjasje do parë gjithashtu edhe mungesa e rubrikave të veçanta të Rendorit të Meshës dhe të Kanonit të Meshës, e mes BUM dhe LBS edhe ajo e Kalendarit Romak, që gjendet në MRM (si shtojcë edhe në RL) sikurse përgjithësisht në çdo meshar romak²⁷.

Një shqyrtim i hollësishëm i katër pjesëve kryesore në shpërndarjen e meshave përgjatë vitit liturgjik i përforcon më tej afritë mes tri teksteve, por nxjerr në pah edhe dallime që bashkojnë, përkatësisht largojnë ‘Mesharin’ kryesisht me të dy e më rrallë vetëm me njërin leksionar kroat në fjalë, ndër to:

- *Proprium de tempore* përkon thuajse plotësisht në organizim dhe numër meshash ndërmjet BUM²⁸ me LBS dhe RL, ashtu siç i ndeshim të fiksuara së pari në MRM. Dallimet mes sosh janë minimale e mund të konsiderohen si përjashtime të rastit, të përfutuara kryesisht për pakujdesi e lajthitje në njërin apo tjetrin botim, si p.sh. mungesa ose shtesa të njërit a

²⁷ Mundësia e pranisë së kalendarit liturgjik në tri foliet e grisura të ‘Mesharit’ të Buzukut (fol XXVII-XXIX) mund të supozohet, duke shtuar edhe mëdyshjen që një paraqitje e tillë do të mund të kërkonte një hapësirë më të madhe në libër (Demiraj 2025 – në shtyp).

²⁸ Jashtë përjasjes mbetet sigurisht materiali liturgjik i parashikuar në ato faqe të BUM dhe RL që mungojnë.

tjetrit vers (lat. *versus*) për një numër perikopesh²⁹. E dallime kësodore janë të pranishme edhe në meshat e pjesëve të tjera të materialit liturgjik në BUM, LBS dhe RL.

- Një përfundim të ngjashëm premtan edhe shqyrtimi i kujdesshëm i pjesës së dytë *Sanctorale*, veçse në përjasje me situatën në MRM numri i meshave rezulton të jetë shumë më i rrudhur në numër qoftë në BUM (Matzinger 2012: 279vv.) ashtu edhe në LBS e RL. Kështu p.sh. në përjasje me MRM mungojnë në të tria tekstet mesha të tilla si: *In sanctorum martirum Iohannis et Pauli; In sancti Leonis Pape et Confessoris; In octava sancti Laurentii*; etj. Po ashtu edhe dallimet në regjistrimin e njëjës ose tjetrës meshë në BUM në përjasje me LBS dhe RL janë po aq të dukshme. Kështu p.sh. ndryshe nga prania e tyre në dy leksionarët kroatë ose vetëm në njërin syresh mungojnë në BUM mesha të tilla, si: *In cathedra Sancti Petri; In sanctorum Martirum septem fratrum et sanctum rufine...; In vigilia sancti Laurentii martiris*; etj. Më shumë plotësi në sasinë e meshave në përjasje me MRM dëshmon gjithsesi RL, ku ndeshim mesha të tilla si: *In sancte Agnesis. Virginis et martiris; In Sancti Gregorii Pape et confessoris; In sancti Petri ad Vincula; In sanctorum martirum Cyriaci largi...; etj.* Me shumë interes në këtë rubrikë është regjistrimi i meshës *In sancti Antonii de Padua* në LBS që nuk gjendet as në MRM dhe as në RL dhe BUM, por si shenjtor i Urdhrit Françeskan, ku ishte aktiv frati Bernardin i Splitit, përkujtohej pas gjase edhe në kuvendin e tij (të Shën Françeskut), sikurse njihet dhe nderohet gjithkund në Ballkanin Perëndimor me Shqipërinë e Veriut, në Itali (Padova) e gjetkë. Prashtu nuk duhet të bëjmë aspak çudi që ky shenjtor zë vend të veçantë edhe në pjesën e parë të ‘Mesharit’, ku feks emri i tij me litaninë përkatëse (Demiraj 2026b – në shtyp).
- Ende më i rrudhur është numri i meshave në pjesën e tretë *Commune Sanctorum* në përjasje me MRM, e kjo situatë bie në sy në të tria madhësitë përjasëse BUM, LBS dhe RL, duke bartur kështu të njëjtat karakteristika si dy pikat më lart.
- Ndër meshat votive (*Missa votiva*) në pjesën e katërt, të regjistruara në tri madhësitë në fjalë janë *Missa in agenda Mortuorum* (Mesha për të vdekurit) dhe *Missa pro sponso et sponsa* (Mesha e Kurorës), të cilave u është lënë hapësirë pak a shumë e njëjtë në BUM, LBS dhe RL. Ndryshe nga MRM nuk specifikohet në to natyra e njëjës apo tjetrës meshë, që celebrkohet për të vdekurit.

²⁹ Si shtesë, e përfutur më fort si lajthitje e Buzukut, në mos përshtatje me modelin burimor, do parë p.sh. versi 12 në copën e leximit (pistullinë) 2 Kor 13 11-13 të meshës *In die S. Trinitatis* (BUM 72va-73ra), kundrejt 2 Kor 13 11, 13 në LBS e RL, sikurse edhe në MRM (ndryshe Matzinger 2022: 55), apo versi 21 në Lk 2 21-32 i meshës *In Die Purificationis Beatae Mariae Virginis* (BUM 84rb-va) kundrejt tekstit të perikopesë përkatëse Lk 2 22-32 në MRM sikurse në LBS dhe RL.

- Rëndësi të veçantë lidhur me kornizën peri- e paratekstuale të ‘Mesharit’ fiton sidomos mesha votive që përmyll pjesën e dytë dhe të gjithë tekstin liturgjik të Buzukut. Bëjmë fjalë këtu për meshën e Shën Jobit, si shenjt i kuvendit *Convento di San Giobbe* në Sestiere Cannaregio në Venedik. Këtu pritet të ketë qenë aktiv edhe Buzuku si at shpirtëror, ku mbarështonte, me sa duket, edhe grigjën e vet si pjesë e diasporës katolike arbënore në atë zonë (Nadin 2012: 246vv.; miratim te Matzinger 2012: 78v.).

4.1.2 Dallime strukturore

Së fundi mund të përmyllim që këto afri të natyrës së përgjithshme, të radhitura më lart, lidhur me organizimin e materialit liturgjik në BUM në përjasje me LBS dhe RL, përkrijnë në instancë të fundit me strukturën e modelit bazë latinisht, i sendërtuar dhe i parë si i mirëqenë në MRM, pa mundur këtu të fiksojmë konkretisht atë variant ase ato variante meshari apo leksionari latinisht-italisht, mbi të cilin a të cilët mbështeten njëra apo tjetra madhësi përjasëse. Gjithsesi kemi mes sosh edhe një dallim strukturor që mënjanon kryekëput çdo lloj marrëdhënieje të pandërmjetshme të BUM më njërin ose tjetrin leksionar kroat në shqyrtim. Vëmë theksin këtu te lutjet që i ngjetrojmë rregullisht në shumësinë e meshave (*Oratio, Postcommunio, Super populum*) në BUM, duke e dalluar atë dukshëm në strukturë e, pas gjase, edhe në funksionin e tij zanafillës prej LBS dhe RL, d.m.th. duke e afruar atë edhe më shumë me një meshar të zakonshëm romak. Në këtë mënyrë shpresojmë t’i kemi dhënë një përgjigje negative pyetjes së parë që ngritëm në hyrje të kësaj rubrike (§4), çka mundëson edhe një përgjigje bindëse për pyetjen e dytë që bashkëlidhet me të, si vijon:

§ 4.2. Ndikim sllav në përkthim dhe stil?

Vijmë kështu natyrshëm në çështjen më të vështirë të analizës ndërtekstuale që parakupton përjasja e ‘Mesharit’ të Buzukut me dy tekstet liturgjike sllave në shqyrtim. Do vënë në dukje rishtas që një ndikim njëdrejtimësh, që vjen me thënë i përthithur prej Buzukut pandërmjetshëm prej tekstesh kësodore në kroatishten popullore njihet dhe pranohet gjithherë si dytësor në krahasim me gjegjësit potencialë latinisht (dhe italisht); e kjo e vështirëson edhe më shumë zgjidhjen e këtij problemi, meqë çdo syzim bart në vetvete një dozë hipotetike që shoqëron në fakt çdo studim. Kështu p.sh. shumëkush e mëton këtë ndikim aso rasash, kur teksti shqip shmanget në stil e deri në përmbajtje prej gjegjësit latinisht (BSV, MRM); sigurisht duke rrokur këtu sipas rastit edhe ato momente që kanë të bëjnë me shkallën e lartë të vështirësisë së stilit në tekstin burimor latinisht. Kështu p.sh. Camaj merr sidomos parasysh këto momente të natyrës stilistike me tumirur opsionin se kësso rasash Buzuku, në rolin e përkthyesit, ka shfrytëzuar si mjet ndihmës

tekste gjegjëse kroatisht. Pra ai sikurse edhe të tjerë para e pas tij mënojnë ta pranojnë si të mirëqenë këtë ndikim, veçse thjesht dhe vetëm me funksionin e ndërmjetësit, duke e kufizuar atë shi në ato raste, ku teksti i Buzukut shmanget dukshëm prej tekstit të BSV (Camaj, Çabej, etc.) dhe/ose prej MRM (Matzinger), duke iu afruar atij të BIZ.

Siç vumë në dukje edhe më lart këtë rrethanë të dytë e kemi bërë objekt hulumtimi në dy studime të mëparshme (Demiraj 2024; 2026a – në shtyp), ku jemi përqendruar në shtjellimin e një numri relativisht të lartë anomalish që i ngjetrojmë në do copëza biblike leximi të Besëlidhjes së Re në BUM në përqsasje me BSV dhe MRM. Dhe rezultati i analizës ndërtekstuale mundësoi bindshëm shpjegimin e shumicës dërmuese të këtyre anomalive si pjesë e formimit teologjik-humanist të Buzukut, i cili mund dhe duhet të ketë shfrytëzuar në ndërmarrjen e tij madhore një variant të Besëlidhjes së Re që përkon me përkthimin greqisht-latinisht të humanistit të madh evropian Erasmus i Roterdamit (1516...1536 = NIO), përkatësisht me një variant të saj italisht (prej gjegjësit greko-bizantin të koinesë) me autor, përkatësisht përkthyes, humanistin e njohur italian Antonio Brucioli (= BRU)³⁰. Andaj na mbetet tash thjesht të marrin në analizë rishtas këto anomali, ose një pjesë syresh, për t’i përcjellë lexuesit atë çfarë e dallon përkatësisht e afron tekstin e Buzukut me leksionarët kroatë në shqyrtim. Pra, rezultatet e përfutuara nëpërmjet asaj përqsasjeje ndërtekstuale na lejojnë tash të shqyrtojmë natyrshëm, nëse këta leksionarë ushtrojnë ose jo ndonjë rol ndërmjetës qoftë edhe dytësor në sendërtimin e veprës së Buzukut. Parë nga kjo perspektivë, çështja e ndikimit potencial të traditës liturgjike-letrare kroate në përfitim të veprës së Buzukut fiton jo vetëm një kornizë të re në hulumtim, por mundëson edhe një rrugëzgjdhje solide falë kritereve metodike që janë sprovuar ndërkohë.

4.2.1 Paraqitje tabelare e përqsajes ndërtekstuale

Le të ndërmarrim tash si shembëllzim një numër anomalish që janë diktuar dhe analizuar në dy studimet e mëparshme në tekstin e Buzukut në përqsasje me disa variante latinisht, greqisht, italisht dhe shqip (shek. XIX) të Besëlidhjes së Re, sikurse me MRM. Në vijim e kemi rudhur vetëdijshëm numrin e tyre, duke u përqendruar vetëm në do anomali që janë diktuar në ungujtë e Shën Mateut dhe të Shën Lukës, e duke i bërë si të tilla edhe objekt përqsasjeje me gjegjëset kroatisht në LBS dhe RL. Po ashtu janë mbajtur parasysh të njëjtat premisa metodike së bashku me të njëjtin aparat kritik, çka mundëson që edhe

³⁰ Në ato studime janë mbajtur parasysh edhe përkthimet e Besëlidhjes së Re në gjuhën shqipe prej të ashtuquajturit *Textus receptus* (1633 = TR) nga ana e Vangjel Meksit me Grigor Gjirokastritin (1824, 1827 = ME-GR) dhe e Konstandin Kristoforidhit (1866, 1872 = KR).

rezultatet e përfuara të ngërthehen natyrshëm me ato të arritura në studimet e mëparshme.

Dy tabelat e mëposhtme rrokin gjithë-gjithë 22 (13+9) shembuj të regjistruar me shifra arabe (kol[ona] I = n[umë]r[imi]) me vendin përkatës në dy ungjijtë në fjalë (kol. II), duke i përqsasur ato me gjegjëset në BUM (kol. III), në LBS (kol. IV) dhe RL (kol. V). Bashkërendimi i rezultateve, të arritura falë përqsasjes me dy tekstet në fjalë, përmyll secilën tabelë me rubrikën “Vëzhgime”.

Njëlloj si në studimet e mëparshme, për pasqyrimin e teksteve të marra në analizë:

-kemi markuar me shkrim *kursiv* vendin e marrë në analizë në çdo tekst, duke e lehtësuar kështu përqsasjen ndërtekstuale për secilin botim. Në rastet kur në BUM ose LBS dhe RL këto vende mungojnë është bërë markimi përkatës me anë të tri pikave të ndërkallura në kllapa katrore: [...];

-ndërsa trepikëshi i pa markuar me kllapa katrore sinjalizon thjesht dhe vetëm ndërprerje para ose prapa fjalive e periudhave të gjata, sigurisht pa vështirësuar aspak leximin dhe kuptimin e vetë tekstit si të tillë.

Le të ndjekim tashti nga afër rezultatet e përqsasjes ndërtekstuale trefishe në dy tabelat e mëposhtme:

a) Anomali dhe paralelizma në ungjillin e Sh. Mateut

I	II	III	IV	V
nr.	vendi	BUM	LBS	RL
1	Mt 5 4-5	fol. 86/1ra 4) <i>Bekuom të butëtë, përse ata të pushtojnë dhenë.</i> 5) <i>Bekuom ata qi klanë, përse ata të jenë ëngushlluom.</i>	f. 171 4) <i>Blaženi su krotki, jere će oni uživati zemlju,</i> 5) <i>blaženi su oni, ki plaču, jere oni će se utišiti.</i>	f. 287 4) <i>Blaženi poniženi, jere oni hoće uživati zemlju,</i> 5) <i>Blaženi koju plaču, jere oni hoće biti utješeni.</i>
2	Mt 6 1	fol. 42rb E ëmbani mend mos e bani të dërejtënë taj përpara njerëzet...	f. 26 Nastojte dobro, da <i>pravdu</i> vašu, ča su dobra dila, ne činite prid ljudi...	f. 126 Nastojte, da <i>pravdu</i> vašu ne činite prjed ljudim...
3	Mt 6 25	fol. 77va Mos u matetë me pasunë kujdes gjellë~së saj qish ju të kini <i>me ëngranë o me pīm</i> , as korpit tij, me se ju ta	f. 132 I za to govoru vam: Nemojte se pečaliti životu vašemu, ča <i>čete blagovati</i> [...], ni tilu vašemu, čim čete se	f. 240 I zato govoru vam: Nemojte se žuriti duši vašoj, što <i>biste jeli</i> [...], ni ti tijelu vašemu, u što ga čete obuoci

		ënvishi.	oditi.	
4	Mt 15 8	fol. 52va Kÿ popullë muo afëronenë, <i>me gojë e me buzë më ënderinë</i> , e zemëra e tyne larg anshtë ën meje fort.	f. 46 Puk ovi usti mene <i>hvalim</i> [...], da srcte ñih daleko jest od mene.	f. 148 Puok ovi ustmi me <i>hvali</i> [...], srcte takoj ñih daleko jest od mene.
5	Mt 20 7	fol. 39va E ata i thanë: Përse kush nukë na muor ëndë punë. E ù tha atyne: Ecëni edhe ju ëndë vëneshtë teme, <i>e të kini ta qish të jetë pr arësye</i> .	f. 19 Recoše ñemu: za č nas nitkore ni najal. Reče ñim: pojte i vi u moj vinograd [...].	f. 120 I recoše ñemu: jer nitkor nas ne najemi. Reče ñim: pođite i vi u vinograd moj [...].
6	Mt 20 22-23	fol. 88ra 22) E tue ju përgjegjunë Jezu tha: Ju nukë dini qish ju lypëni. A mundë pini atë kelq qi u kam me pëm [...] ? E i thanë atë: Mundnjëmë. 23) E ù tha atyne: Kelqinë qi u kam me pëm ju ta pini, [...] ma me ëndenjunë ëmbë të djathët e ëmbë të shtëmanktët, ata nukë përket muo me ùa dhanë juve, por atyne qi t u jetë dhanë ën Atit tim.	f. 157 22) Odgovori Isus i reče: ne znate, ča prosite; morete li piti čašu, ku ja jimam piti [...] ? Rekoše mu: Mořemo. 23) Reče ñim Isus: čašu čete stanovito moju piti [...], da sesti od desne moje i od live ne pristoji se meni dati vam, da onim, kim je priprafljeno od octa moga.	f. 275 22) Odgovoriv takoj Isus reče: ne znate što prosite. Mořete li piti čašu, koju ja imam piti [...] ? Rekoše ñemu: Mořemo. 23) Reče ñim Isus: čašu moju popijete [...] ; sjednije tadaj nije menje dati vam na desnu vola na lijevu, nego kojijem je pripravljeno od octa moga.
7	Mt 22 38	fol. 78va E ky anshtë <i>i pari e mā i madhi</i> ordhënë...	f. 134 Ovo je <i>najvekša i prva</i> zapovid...	f. 243 Ovi jest <i>najveći i prvi</i> zakon....
8	Mt 24 31	fol. 82va E të dërgonjë engjëjtë e tī <i>me të madh zā ën trombetësh</i> ...	f. 144 ... [deri në versin 24]	f. 254 I pošje anđele svoje <i>s trublom i glasom velicijem</i> ...
9	Mt 25 1	fol. 88/1va ...qi muorë luqerëtë e tyne, duolë me votë përpara <i>dhandërit</i> [...]	f. 176 ...ke vazamše svitnake svoje izidoše protiva <i>nevistacu i nevistici</i> .	f. 310 ...koje uzimluci kandjele svoje i izidoše suprocitiva <i>vjereniku i vjerenici</i> .

10	Mt 25 13	88/1va Bdini prā, pēse ju nukē dini as ditēnē as orēnē <i>qi tē vinjē i Biri i njeriut.</i>	f. 175 Bdite tada, za č ne znate dne ni vremena [...].	f. 311 Zato bdite, jere ne znate dan ni časa [...].
11	Mt 27 8	fol. 55/1ra [65va] E prashtu anshtë gri-shunē ajo copē dhē [...] dheu i gjakut, e djerie sod ashtu grēshitetē	f. 72 I za to ja se zvati niva ona: <i>akeldemak</i> , a to je reči niva krfna do današnega dne.	f. 176 Zatoj zvana jest niva (ona <i>akeldemak</i> , to jest niva) krvna deri do današnega dne.
12	Mt 27 34	fol. 55/1va [65va] E i dhanē tamblēthitē pēzrienē <i>me uthullē</i> me pīm. E si e kērkoi, z desh me e pītē.	f. 73 i daše mu <i>vino</i> piti smišano s žučju. I kako okusi, ne hti piti	f. 177 I daše mu piti <i>ocat</i> (s) zuočju miješano. I kade okusi, ne htje piti.
13	Mt 27 35	fol. 55/1va [65va] E tue pasunē vum ėmbē kryqt, danē petēkatē e tī, tue qitunē short pērēmbī to pēse tē ėmbaronē ta qish thashunē ish klenē ėn profetē, <i>tue thashunē: Danē petēkatē e mī, e pērēmbī cohēt teme shtinē short.</i>	f. 73 A pokle ga propeše, razdiliše svite negove ždribe mičuci, da se napuni ča pisano jest po proku govoreči: <i>Razdiliše svite moje sebi i sfrhu svite moje vrgoše ždribe.</i>	f. 177 Potom toga (kada) raspeše (nega), razdijeliše svite negove zdrijebe mecuće, da se ispuni što jest rečeno <i>po proroku govoreće: razdijeliše svite moje sebi i na svitu moju vrgoše ždrijebi.</i>

Vēzhgime:

- Shembulli nr. 1: BUM pērkon me LBS dhe RL, sa i pērket rendit tē bekimeve, tē tre u bashkohen modeleve latinisht tē BSV dhe MRM, sikurse atij italisht tē BRU (khs. MRM: (4) *Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram*; | (5) *Beati qui lugent. quoniam ipsi consolabuntur*; BRU: (4) *Beati i mansueti: perche essi benediranno la terra.* |(5) *Beati i quegli che si affliggono: perche questi saranno consolati*), duke u larguar kēshtu njēherēsh prej NIO, BIZ, etj. (khs. NIO: (4) *Beati qui lugent quoniā ipsi consolationē accipiēt*; (5) *Beati mites, quoniam ipsi hareditaem accipient terrae* (Demiraj 2026a – nē shtyp).
- Shembulli nr. 2: Situatē deri diku e ngjashme me shembullin mē lart, meqē BUM pērkon me LBS dhe RL sikurse me BSV dhe MRM nē pērdorimin e emrit “e drejtē” (khs. MRM: *Attendite ne iustitiam uestram faciatís coram hominibus ut uideamini ab eis*) kundrejt tekstit pērkatēs nē NIO, BRU, BIZ etj. qē pērdorin nē vend tē saj fjalēn “lēmoshē” (khs. NIO: *Adtendite ne eleemosina uestrā faciatís corā hoibus ut spectemini ab illis*; BRU:

- Gvardate à non fare la uostra *elemosina* (Demiraj 2024: 21; 2026a – në shtyp).
- Shembulli nr. 3: BUM përkon me NIO, BRU, etj. lidhur me përdorimin e foljeve të pranëvëna me bashkërenditje “ha” dhe “pi” (khs. NIO: ...quod *esuri sitis*, aut *bibituri*...; BRU: Non siate adunque solleciti, dicendo: che *mangeremo*, ò che *beremo*...), kundrejt LBS dhe RL, ku ndeshim vetëm foljen “ha”, njëlloj si në modelet latinisht të BSV dhe MRM (khs. MRM: Ideo dico uobis. ne solliciti sitis animae uestrae. quid *manducetis* [...]) (Demiraj 2026a – në shtyp).
 - Shembulli nr. 4: Ashtu si në shembullin më lart (nr. 3) BUM përkon natyrshëm me NIO, BRU etj. lidhur me pranëvënien e emrave “gojë” dhe “buzë” (khs. NIO: ...populus hic *ore suo*, & labijs me honorat...; BRU: Questo popolo *mi si appropinqua con la boca sua*, & con le labra mi honora...), duke u shmangur dukshëm prej gjegjësit në LBS dhe RL, ku mungon emri “buzë”, pra njëlloj si në modelet latinisht të BSV dhe MRM (khs. MRM: Populus hic [...] labijs me honorat... (Demiraj 2024: 21; 2026a – në shtyp).
 - Shembulli nr. 5: Ashtu si në shembujt më lart (nr. 3, 4) teksti i Buzukut përkon natyrshëm me NIO, BRU etj. lidhur me praninë e fjalisë përmbyllëse (khs. NIO: Abite & uos in uineam, & *quicquid fuerit iustum accipietis*; BRU: Andate anchora uoi nela uigna, & *ha[u]jete quello che sera giusto*), e cila mungon në LBS dhe RL, sikurse edhe në modelet latinisht BSV dhe MRM (khs.: Ite et uos in uineam meam [...]) (Demiraj 2024: 22; 2026a – në shtyp).
 - Shembulli nr. 6: Sikurse në shembullin nr. 2 BUM përkon me LBS dhe RL, duke iu bashkuar si i tillë edhe gjegjëseve në BSV dhe MRM, përkatësisht duke iu larguar njëherësh teksteve të NIO, BRU, BIZ etc., që dëshmojnë zgjerim me fjali shtesë (khs. NIO: 22. ...ego *bibiturus sum*, & *baptismate quo ego baptizor, baptizatori*. Dicunt ei. Possumus | 23. Ait illis. Calicem quidem meum *bibetis*, & *baptismate quo ego baptizor, baptizabimi*...; BRU: ...che io ho à bere? & *essere battezzati del battesimo, del quale io sono battezzato?* Essi dicono, possiamo. | (23) Et dice à questi. Voi certamëte berete il calice moi, & *sarete battezzati del battesimo, del qual io sono battezzato* (Demiraj 2024: 22v; 2026a – në shtyp).
 - Shembulli nr. 7: Teksti i Buzukut shmanget dukshëm prej gjegjësit në LBS dhe RL sa i përket topikës së dy mbiemrave, duke u dalluar edhe prej modeleve latinisht të BSV dhe MRM (khs. MRM: Hoc est *maximum et primum* mandatum...), kundrejt topikës së njëjtë në tekstin e NIO, BRU, etj. (khs. NIO: Hoc est *primum et magnum* mandatum...; BRU: questo è *il primo*, & *grande* comandamento (Demiraj 2026a – në shtyp).
 - Shembulli nr. 8: E njëjta situatë si në shembujt më lart (nr. 3, 4, 5, 7): BUM largohet dukshëm prej LBS dhe RL, njëlloj si prej gjegjëseve përkatës në

BSV dhe MRM, por edhe në NIO (khs. MRM: Et mittet angelos suos *cum tuba et uoce magna* RL; NIO: Et mittet angelos suos *cum tuba et uoce magna*), kundrejt përkimit në përkthim me BRU, BIZ, etj. (khs. BRU: ...& mandera gli angeli suoi *con gran voce di tromba* (Demiraj 2026a – në shtyp).

- Shembulli nr. 9: E njëjta situatë si në shembujt më lart (nr. 3, 4, 5, 7, 8), ku teksti i Buzukut i shmanget atij në LBS, sikurse gjegjëseve në modelet latinisht të BSV dhe MRM (khs. MRM: ...exierunt obuiam *sponso et sponse*), kundrejt paralelizmit që ndeshim në NIO, BRU, etj. (khs. NIO: ...exierunt in occursum *sponso* [...]; BRU: ...vscirno incontro à *lo sposo* [...]) (Demiraj 2026a – në shtyp).
- Shembulli nr. 10: Ashtu si në shumësinë e shembujve më lart (nr. 3, 4, 5, 7, 8, 9) BUM përkon natyrshëm me NIO, BRU etj. lidhur me praninë e fjalisë përmbyllëse (khs. NIO: Vigilate itaque. quia nescitis diem neque horam, *in qua filius hominis ueniet*; BRU: Vigilate adunque: perche voi non sapete ne il di, ne l' hora, *ne la quale uerra il figliuolo de l'huomo*), e cila mungon në LBS dhe RL, sikurse edhe në modelet latinisht BSV dhe MRM (khs. MRM: Uigilate itaque. quia nescitis diem neque horam [...]) (Demiraj 2024: 23v; 2026a – në shtyp).
- Shembulli nr. 11: Në BUM nuk citohet emri burimor i toponimit në fjalë, njëlloj si në NIO, BRU, etj. (khs.: NIO: ...propter uocatus est ager ille, [...] ager sanguinis; BRU: Per questo è stato chiamato quel campo: [...] cāpo di sangue), kundrejt përmendjes së tij në LBS dhe RL, sikurse në modelet latinisht të BSV dhe MRM (khs. MRM: ...propter hoc uocatus est ager ille *Acheldemach* ager sanguinis (Demiraj 2026a – në shtyp).
- Shembulli nr. 12: Një situatë e ndryshme me shembujt e marrë në analizë më lart, ku BUM përkon me RL, sikurse me tekstet në NIO, BRU, BIZ, etj. që dëshmojnë emrin “uthull” (khs. NIO: ...et dederunt ei *acetum* bibere cum felle mixtum; BRU: ...et dettogli bere *acceto* mescolato cō fiele), kundrejt situatës në LBS dhe në modelet latinisht të BSV dhe MRM, që në vend të saj kanë emrin “verë” (khs.: MRM: Et dederunt ei *uinum* bibere cum felle mixtum (Demiraj 2024: 24; 2026a – 2026a – në shtyp).
- Shembulli nr. 13.: Një situatë e ndryshme me shembujt e marrë në analizë më lart, meqë teksti i Buzukut përkon me gjegjësit në LBS dhe RL e njëherësh edhe me NIO, BRU, etj. (khs. NIO: ... quod dictum est per prophetam. *Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestam meam miserunt sortem*; BRU: che si è detto per la propheta. *Et si diuisono i miei uestimenti, & messono la sorte sopra la ueste mia.*), kundrejt modeleve latinisht në BSV e MRM, ku mungon fjalia përmbyllëse (khs. MRM: Postquam autem crucifixerunt eum. diuiserunt vestimenta eius sortem mittentes [...]) (Demiraj 2024: 24v; 2026a – në shtyp).

b) Anomali dhe paralelizma në ungjillin e Sh. Lukës

		BUM	LBS	RL
14	Lk 2 21	fol. 84rb Ënd atë mot, ëmbassi klenë ëmbaruom tetë dit me u përëm <i>djalëtë</i> , u grish emënitë e tî Jezu...	f. 13 U ono vrime pokle se svršiše osam dan, da se obriže <i>ditić</i> , zvano jest ime ñegovo Isus...	f. 114 U onoj brijeme kada se ispuniše osam dan, da obrježu <i>dijete</i> , zvano jest ime ñegovo Jezus...
15	Lk 4 41	fol. 72va ...tue thirë e tue thashunë: <i>Ti je Krishti Biri i Tinëzot</i>	?	f. 228 ...se neprijateļi i vikahu: ti jesi [...] <i>sin božji</i> .
16	Lk 10 35	fol. 77ra E të dytënë ditë, <i>si kish me u dām</i> , dha dy denarë ostit...	f. 131 A drugi dan [...] izne dva dukata i da stañaru...	f. 239 I drugi dan [...] ize dva dinara i da ih gostiñci...
17	Lk 10 41	fol. 88vb E tue ju përgjegjunë <i>Jezu i tha...</i>	f. 159 I odgovoriñši reče ñoj <i>gospodin...</i>	f. 278 Odgovori i reče ñoj <i>gospodin...</i>
18	Lk 11 13	fol. 68vb ...sā mā fort Ati yj i qiullet t apë <i>Shpirtinë shenjtë...</i>	f. 113 „koliko veće otac naš s neba dati hoće <i>duh dobri</i> onim...	f. 216 ...koliko veće otac vaš s neba dati će <i>duh dobar...</i>
19	Lk 11 53	fol. 86/1 E aj tue thashunë atyne këto kafshë, zunë <i>doktorëtë e ligjsë e farizejtë</i> me i thanë kondra...	?	f. 319 Kada ovo rekao njim, počeše <i>farizei i knjižnici</i> tegotno ustrpjenja bit...
20	Lk 14 21	fol. 73va ...të vobegjitë e të pāatij e të <i>shkjepënitë e të verbënitë</i> sjellë këtu ëmbrenda	f. 124 ...ubozih i nevoļnih, <i>hromih i slipih</i> , susih i klastih uvedi ovde.	f. 230 ...(i) ubozijeh i slabijeh i <i>sljepijeh i hromijeh</i> uvedi ovdi.
21	Lk 24 36	fol. 64/1vb ...e u tha atyne: <i>Paqi me jū</i> [...]	f. 105 ...i reče ñim: Mir vam, <i>ja sam, nemojte se bojati</i> .	f. 207 ...i reče ñim: mir vam: <i>ja sam, ne hotjete se bojati</i> .
22	Lk 24 43	fol. 65ra E ën faqe tyne angrë [...]	f. 105 I budući blagoval on prid ñimi <i>vazamše ostatke poda ñim</i> .	f. 207 I kade blagova prjed ñimi, <i>uzam ostalo i da ñim</i> .

Vëzhgime:

- Shembulli nr. 14.: Një situatë të veçantë përcjell ky shembull në përfaqje me shembujt më lart, meqë emri “djalë” shfaqet si në BUM ashtu edhe në LBS e RL, sikurse në MRM, NIO, BRU, etj. por jo BSV dhe BIZ (khs. BSV: et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur [...] uocatum est nomen eius Iesus...; MRM: Postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur *puer*...; BRU: Et poiche compiti furno gli otto di del circumcidere *il fanciullo*, fu chiamato il nome suo Giesu...). Pra ky shembull nuk mëton të jetë domethënës për çështjen në shqyrtim, meqë madhësitë kryesore përfaqëse (përjashtoj BSV) shfaqin të njëjtat karakteristika: BUM = LBS = RL = MRM = NIO (Demiraj 2026a – në shtyp; ndryshe Lloshi 2020, 2025).
- Shembulli nr. 15: Në tekstin e Buzukut shfaqet emri i Krishtit me funksion predikativ, të cilin nuk e ndeshim në RL (në LBS nuk kemi mundur ta fiksojmë dot), sikurse edhe në BSV, MRM, NIO (khs. MRM: ...quia *tu es* [...] *Filius Dei*). BUM shfaq gjithsesi të njëjtat proporcione me BRU (khs. BRU: *Tu sei Christo figliuolo di Iddio*), njëlloj si në përkthimet e Besëlidhjes së Re shqip në shek. XIX (Demiraj 2024: 26; 2026a – në shtyp).
- Shembulli 16: BUM përmban një fjali të varur kohore që nuk shfaqet në LBS dhe RL, sikurse edhe në BSV dhe MRM (khs. MRM: ...et altera die [...] protulit duos denarios. et dedit), por përkon me tekstin gjegjës në NIO, BIZ, BRU, etj. (khs. Et postero die *egrediens*, depromptos duos denarios...; BRU: Et l'altro giorno *partendosi*, cauati fuora duoi denari... (Demiraj 2026a: në shtyp).
- Shembulli 17: Në BUM në përfaqje me LBS dhe RL, sikurse edhe në BSV e MRM ndërndërojnë vendet emri i Jezusit me “Zotin” (khs. MRM: Et respondens dixit illi *dominus*...). Teksti i Buzukut përkon ashtu si në shumësinë e shembujve në shqyrtim me NIO, BIZ, BRU, etj. (khs. Et respondens dixit illi *Iesus*...; BRU: Et rispondendo *Giesu* disse... (Demiraj 2026a – në shtyp).
- Shembulli 18: Të njëjtat proporcione i ndeshim edhe në këtë shembull, ku BUM përkon me NIO, BIZ, BRU, etj. (khs. NIO: ...dabit *spiritum sanctum*...; BRU: ...dara *lo spirito santo*) dhe shmanget dukshëm prej LBS dhe RL, sikurse prej BSV dhe MRM (khs. MRM: ...dabit *spiritum bonum*... (Demiraj 2026a – në shtyp).
- Shembulli 19: Njëlloj si në shembullin nr. 7 BUM shmanget prej RL (në LBS nuk kemi mundur ta fiksojmë), sa i përket topikës së dy emrave, duke u dalluar kështu edhe prej modeleve latinisht në BSV dhe MRM (khs. MRM: ...coeperunt *Phariseae et legis periti* grauitere insistere...), kundrejt topikës së njëjtë në NIO, BIZ; BRU, etj. (khs. NIO: ...coeperunt *legisperiti & phariseae* et grauitere insistere...; BRU: ...cominciorno i *dottori de la*

legge, & i pharisei grandemente à oppugnare... (Demiraj 2026a – në shtyp).

- Shembulli 20: Ky shembull është interesant për faktin se topika e dy emrave (të) emëruar *...të shkjepënitë e të verbënitë...* përkon me atë në LBS sikurse edhe në NIO, BIZ, BRU, etj. (khs. NIO: *...claudosque & cæcos...*; BRU: *...zoppi, & ciechi...*), duke iu shmangur gjegjësit në RL sikurse atyre në BSV dhe MRM (khs.: MRM: *cecos et claudos* (Demiraj 2026a – në shtyp).
- Shembulli 21: Të njëjtat proporcione i ndeshim edhe në këtë shembull, ashtu si në shumësinë e rasteve në shqyrtim, ku BUM dallon dukshëm në përkthim prej LBS dhe RL, sikurse me BSV dhe MRM (khs.: MRM: *... Pax uobis. ego sum nolite timere*) dhe përkon me NIO, BIZ, BRU, etj. (khs. NIO: *Pax uobis [...]*; BRU: *Pace di uoi [...]* (Demiraj 2026a – në shtyp)
- Shembulli 22: BUM dallon prej LBS dhe RL me mungesën e një fjalie, e cila na shfaqet edhe në NIO, BIZ, BRU, etj. (khs. NIO: *Et accepit & in conspectu illorum comedit [...]*; BRU: *Et presala, nel conspetto loro mangiò [...]*), ndryshe nga BSV dhe MRM (khs. MRM: *et cum manducasset coram eis sumens reliquias dedit eis* (Demiraj 2026a – në shtyp).

4.2.2. Rezultate paraprahe

Shembujt e marrë në shqyrtim në dy tabelat më lart janë në fakt një numër i rrudhur, por gjithsesi më se domethënës, së paku, për të gjitha ato anomali (rreth 65) në tekstin e Buzukut që kemi pasur rastin t’i qëmtojmë shterueshëm në dy studime të mëparshme mbi ‘Mesharin’ e Buzukut në përfaqje me variante të ndryshme latinisht, greqisht, italisht dhe serbisht(-kroatisht) të Besëlidhjes së Re sikurse me Mesharin Romak të Milanos (Demiraj 2023, 2024, si edhe 2026a – në shtyp). Për më tepër rezultatet që u arritën këtu shpresojmë të jenë orientuese edhe sa i përket pranisë, më saktë mospranisë së marrëdhënieve të drejtpërdrejta ndërmjet ‘Mesharit’ të Gjon Buzukut me leksionarët kroatë që qarkullonin atëbotë në Dalmaci e Bosnjë. Prashtu mjafton të mbajmë parasysh ato kritere metodike që u fiksuan në krye të kësaj rubrike (§4), në kuptimin që një ndikim i mundshëm prej modeleve kroate vjen në vështrim seriozisht vetëm aso rasash, kur teksti i Buzukut përkon me të dyja ose me njërin prej teksteve kroatisht, por shmanget dukshëm prej gjegjësave latinisht(-italisht), ndër ta edhe prej BSV dhe MRM. E në analizën e 22 shembujve në fjalë rezultatet dëshmojnë vetëm të kundërtën, pasi për 15 syresh (nr. 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22 = 68%) dallimet ndërmjet BUM dhe LBS me RL janë më se dukshme si në stil ashtu edhe në përkthim, pasi burojnë pas gjase prej modelesh të ndryshme, meqë tekstet e Buzukut largohen njëjloj edhe prej BSV me MRM, duke bashkëpërkuar bindshëm me

ato në NIO dhe BRU. Këtyre u shtohen natyrshëm edhe dy shembuj të tjerë (nr. 12, 20 = 9%), ku shmangiet në tekst feksin në përfaqje vetëm me njërin ose tjetrin leksionar, veçse edhe për to vërtetohet njëherësh edhe prania e tyre së paku në BSV dhe MRM. Prashtu, bashkëpërkime të plota mes BUM dhe LBS me RL rezultojnë të jenë gjithë-gjithë 5 shembuj (23%), anipse asnjë syresh nuk e përjetojmë të veçuar vetëm për këto tri madhësi përfaqëse, përkundrazi: edhe pse të një natyre heterogjene, çka parakupton hulumtim të veçantë për secilin shembull në veçanti, këto bashkëpërkime shfaqen sipas rastit në bashkëvajtje me një model më të hershëm latinisht-italisht (si p.sh. BSV, MRM, NIO, BRU), gjë që nuk përmbush asnjë nga kriteret metodike që orientuan hulumtimin tonë në këtë hulli kërkimi.

Mbetet kështu për t'u sqaruar, më saktë për t'ia paraqitur lexuesit si çështje e fundit brenda kësaj rubrike, edhe një pyetje e natyrës më fort kulturore-gjuhësore, që vjen me thënë sociolinguistike, së cilës do t'i përkushtohemi thukët në vijim:

4.3. Roli i mjedisit kulturor-fetar sllavishtfolës

Çfarë roli mund a duhet të ketë luajtur mjedisi fetar sllavishtfolës si realie kulturore-historike në përftimin e 'Mesharit' të Gjon Buzukut? Besojmë të jemi ndër të parët që shtrojmë për debat një pyetje të tillë në diskursin shkencor-filologjik, meqë ndikimi i këtij mjedisi në përftimin e 'Mesharit' të Gjon Buzukut është pranuar dhe pranohet deri sot si i mirëqenë, domethënë pa u shoqëruar me ndonjë pikëpyetje të rastit, në mos thjesht duke heshtur lidhur me të. Megjithatë perspektivat e reja që orientuan hulumtimin tonë filologjik dhe rezultatet e ndryshme që i përcollëm lexuesit për diskutim e bëjnë një pyetje të tillë të vetëkuptueshme dhe një përgjigje të saj po aq të pashmangshme, anipse në mungesë të kornizës peritextuale dhe të dokumentacionit arkivor qoftë mbi veprën, ashtu edhe autorin e saj kjo përgjigje vështirë se mund të jetë shteruese. Lejohemi pra t'i përcjellim lexuesit paraprakisht disa arsyet objektive dhe subjektive që kanë çuar në një përfundim të tillë, edhe pse ai në gjendjen e studimeve të derisotme rezulton të mos i kapërcejë kufijtë e një narrativi shkencor-filologjik.

Prashtu kur flasim e shkruajmë për mjedis kulturor-fetar parakuptojmë dy faktorë të përbashkët, që janë: a) territori i Shqipërisë së Veriut me rrethina (*Albania Veneta*) që ndajnë së bashku këto dy bashkësi etnike-gjuhësore, të cilat jetojnë në fqinjësi e vise-vise deri në përzierje multietnike me njëra-tjetrën; e b) së dyti besimi fetar si përbërës po aq themelor në matriksin e kulturës etnike të secilës syresh. Është pikërisht besimi i krishterë i orientuar prej Kurisë së Shenjtë të Vatikanit, i cili nuk njeh as gjuhë e as kufij territorialë në plotësimin e misionit të tij largvajtës që është ungjillëzimi i popujve, bash ashtu siç gjëllin i fiksuar edhe në fjalën e Birit të Tinëzot: "Euntes in mundum

universum praedicate evangelium omni creaturae.” (Mk 16 15). Veçse brenda kësaj kornize etnokulturore i jepet përparësi (vetëm) rolit të së ashtuquajturës liturgji e fjalës sllavokishtare si kumt i folur dhe i shkruar në një periudhë bukur të gjatë e që gëzonte si e tillë bekimin e përsëritur të vetë Papës³¹ e të dëshmuar në shekuj prej një tradite të shëndetshme liturgjike-letrare në kroatishen e vjetër. Ndërkohë që mungojnë të dhëna arkivore-dokumentare për liturgjinë e fjalës shqipe në celebrimin e festave liturgjike, që vjen me thënë, nëse ishte e lejuar edhe shqipja si e tillë prej Selisë së Shenjtë të Romës. Është pikërisht kjo rrethanë sikurse edhe gjuha e tekstit të Buzukut që përkon me të folmet e gegnishtes veriperëndimore, të cilat përçojnë natyrshëm atë fill sa logjik aq edhe magjik në gjykimin racional lidhur zgjidhjen e ngërçit paratekstual që lidhet pandërmjetshëm me syzimin dhe sendërtimin e librit të parë të botuar shqip, që njohim deri sot. Prashtu ky gjykim, pas gjase, ka ardhur e ka marrë formë e hedhur shtat sipas një skenari fare të thjeshtë: Në këtë hapësirë të përbashkët multietnike kanë qenë aktivë etër shpirtërorë që mbarështonin besimin njëlloj në këto bashkësi etnike në rrethanat e dy- deri trigjuhësisë. E ndër ta kishte padyshim edhe etër shqipfolës, që në bashkëvajtje me formimin e tyre teologjik-intelektual dhe gjuhësor qenkëshin frymëzuar prej asaj lirie për ushtrimin e liturgjisë së fjalës (edhe) në kroatishen popullore, andaj edhe “paskëshin guxuar” ta gëzojnë këtë liri edhe me shqipen e folur në atë hapësirë³². I tillë pritet të ketë qenë së paku Gjon Buzuku që i paskësh dhënë formë e shtat kësaj ndërmarrjeje, në mos edhe ajo instancë vendore e institucionit të kultit që e paskësh miratuar, në mos edhe financuar produktin e punës së tij. Është bash ky skenar që përcjell si të mirëqenë shfrytëzimin qoftë edhe dytësor të letërsisë liturgjike në kroatishen popullore që e paskësh nxitur dhe kurorëzuar me sukses gjithë këtë ndërmarrje.

Sa i përgjigjet ky arsyetim logjik realitetit kulturor-historik në përfitim të librit të Buzukut? Po mjaftohemi paraprakisht t’i kumtojmë lexuesit, që kjo pyetje është vështirë të marrë një përgjigje konkrete, d.m.th. bindëse, sa kohë që mungon dokumentacioni përkatës, ndërkohë që, siç shtjelluam edhe në disa rubrika të këtij shkrimi, ndikimi kulturor sllav, si i mundshëm dhe dytësor, rrudhet sot për sot vetëm në aparatën grafik (§2) që ka shfrytëzuar Buzuku për realizimin e veprës së vet.

Një tjetër mjedis kulturor-fetar në aktivitetin e Buzukut si bari shpirtëror i Kishës Katolike Romake dhe hartues i librit të parë të botuar shqip po bëhet

³¹ Për përdorimin e sllavishtes kishtare në liturgji dëshmon së pari breve *Industriae tuae* e Papa Johannes VIII në vitin 880, e cila është përsëritur dhe miratuar në vite e shekuj, si p.sh. prej Papa Innocentius IV në vitin 1248; shih ndër të tjerë Gabrić-Bagarić & Erdman-Pandžić 1997: 8. Hollësisht mbi historikun e lejes së përsëritur për përdorimit të sllavishtes kishtare në shekuj sh. Korolevskij 1958: 111-133.

³² Shih sidomos Camaj 1960: 56vv.

gjithnjë e më i ndjeshëm dhe i preکشëm në diskursin shkencor-filologjik të kohës tonë, i cili fokuson në hulumtim edhe diasporën shqiptare në Italinë e Veriut, përkatësisht aktivitetet e saj intelektuale në periudhën midis fundit të shek. XV dhe gjysmës së parë të shek. XVI prej pinjollësh të tillë intelektualë si Marin Barleti, Marin Biçikemi, Gjon Gazulli, Dhimitër Frangu, etj. Është studiuesja italiane Lucia Nadin ajo që e ka freskuar ndërkohë këtë diskurs lidhur me aktivitetin e mundshëm të Gjon Buzukut si frat françeskan në Convento di San Giobbe në rrethinat e Venedikut (sot Sestiere Cannaregio), ku gjëllinte atëbotë edhe një ngulim i diasporës shqipfolëse³³. Veçse një shqyrtim i hollësishëm i këtij opsioni në zgjidhjen e enigmës së Buzukut dhe të ‘Mesharit’ të tij i kapërcen caqet dhe synimet e këtij shkrimi, duke hapur njëherësh vend për diskutimin e radhës, që ka marrë përsipër ta zhvillojë shkruesi i po këtyre radhëve në një studim të veçantë.

5. Përfundim

Përfundojmë pra këtu studimin tonë, të ndërgjegjshëm se kemi lënë ende hapur, anipse me rezervat e rastit, çështjen e rolit që mund a duhet të ketë luajtur mjedisi kulturor-fetar sllavishtfolës në realizimin e veprës së Buzukut, i cili deri sot nuk mbështetet me kurrfarë dëshmie gjuhësore dhe dokumentacioni arkivor (§4.3). I mundshëm paraqitet ky ndikim, qoftë edhe dytësor, vetëm në aparatin grafik të veprës, meqë kodin alfabetik të Buzukut e përmbyllin pesë shkronja të natyrës cirilike: <□> [v] ‘vjed’, <γ> [u, y] ‘uk’³⁴, <h> [j, c, g] ‘derv’, <ξ> [ð, θ] ‘ksi cyrillique’³⁵, <3> [z] ‘zemlja’ (§2). Përndryshe, ai ndikim disi i kërkuar në gjuhë, stil e përkthim, sikurse edhe ai në organizmin e tekstit në vetvete, prej modelesh të gatshme në traditën liturgjike të kroatishes

³³ Nadin 2012, 2015.

³⁴ Për vlerat fonike e fonologjike të grafemave <□> [v] ‘vjed’, <γ> [u, y] ‘uk’ në tekstin e ‘Mesharit’ shih së fundi Schumacher 2024: 233vv.

³⁵ Këtë grafemë nuk e ndeshim në alfabetin e zakonshëm cirilik të Bosançica-s, khs. Ndër të tjerë Truhelka 1894: 3; Prohaska 1911: 12. Për praninë e tij në tekste të traditës së vjetër të shkrimit kroat me alfabet cirilik (pa të dhëna bibliografike) shih sidomos Jokl 1930: 147; Roques 1932a: 13; së fundi edhe Matzinger 2013: 80, shën. 24, por me informacion të saktë bibliografik mbi përdorimin e rrallë e me vlerë fonike të mirëfilltë të kësaj grafeme në këto shkrime: “Questo grafema cirillico viene usato molto raramente per rendere il greco <ξ> /ks/ nei nomi greci (di solito si scrive invece <kc>); d’altra parte è utilizzato per rendere il valore numerico di 60, vedi p.es. Karskij 1928: 209...”. Në një studim të mëparshëm Matzinger-i kumton me referimet përkatëse se kjo grafemë ndeshet sado rrallë edhe në variantin e cirilik të bosançica-s, veçse pa ndonjë vlerë fonike të veçantë (Matzinger 2010: 453, shën. 181). Interes të veçantë në studimin tonë fiton padyshim edhe konstatimi i Nadin 2012: 293, që e fikson këtë grafemë me vlerën fonike [z] në botimet e Lazaro de Soardi-it (1490-1527) në Venedik.

popullore me alfabet latin, rezulton të ketë qenë e të jetë thjesht fiktiv në diskursin shkencor-filologjik mbi Buzukun dhe veprën e tij (§§3, 4). Janë rezultatet e analizave përqsëse ndërtekstuale ato që përcjellin bindshëm dhe natyrshëm përfundimin që së paku ndikimi i shumëciturat prej leksionarëve kroatë të shek. XVI sa i përket strukturës dhe organizimit të ‘Mesharit’ të Buzukut nuk i kapërcen sot për sot caqet e një hipoteze pa forcë argumenti, e që nuk mbështetet assesi me atë kornizë paratekstuale që arrijmë ta rindërtojmë brenda mundësive që lejon analiza filologjike e tekstit si të tillë. Andaj është më afërmendësh që në pikëpamje metodike të kërkohen zgjidhje të reja alternative lidhur me syzimin dhe përfitim e librit të parë shqip që njohim deri sot si edhe mbi autorin e tij, Dom Gjon Buzukun d.v.

6. Adenda I: Organizimi i materialit liturgjik në BUM, LBS dhe RL

Siç informuam lexuesin më lart (§4.1.1), tabela e mëposhtme sendërton vertikalisht në katër rubrika rezultatet e përqsjes së materialit liturgjik të marrë në analizë për ‘Mesharin’ e Gjon Buzukut (kol[ona] II) me atë të leksionarëve kroatë të Bernardinit të Splitit (1495 – kol. III) dhe të Ranjinat së Dubrovnikut (1508 – kol. IV). Si sinor orientues është marrë edhe në këtë rast MRM (Meshari Romak i Milanos 1474 – kol. I) që qëndron në bazë të botimeve kësodore, së paku deri në botimin e mesharit të reformuar tridentin (1570). Për realizimin e tabelës është ndjekur e njëjta procedurë metodike si në një studim të realizuar ndërkohë (Demiraj 2025 – në shtyp), ku është marrë gjithashtu në analizë organizimi i materialit liturgjik që përmban pjesa e dytë e mesharit. Po ashtu të mbahet parasysh:

- sa u përket referimeve të gabuara dhe lajthitjeve në kumtin e ndonjë perikopeje (pistullie apo ungjilli) për mesha të ndryshme, lejohemi të orientojmë lexuesin në punën e akribtë me citimet e hollësishtme gjatë transliterimit të të gjithë tekstit të Buzukut prej Resselit 1958 e sidomos prej Çabejt 1968 II.
- lidhur me shkurtesat në citimin e teksteve biblike u jemi përmbajtur praktikave të sotme në letërsinë kishtarë të liturgjisë katolike (shih Qendro 2014: 11v.).

Pas këtyre sqarimeve të rastit, shpresojmë që lexuesi do të mund të ndjekë pa vështirësi klasifikimin e materialit liturgjik sipas kalendarit kishtar që ngjërojmë në tri tekstet e marra në analizë, si vijon:

MRM	BUM	LBS	RL
Materiali liturgjik (perikopetë)			
Calendaria	[- mungojnë fol. 27ra-29vb]	-	[f. 323-8]
Ordo ad faciendam aquam benedictam	[-]	-	-
Dominica prima de adventu	Domin. prima Adventus [30ra-rb]	+	+
- Rom 13 11-14	+	+	+
- Lk 21 25-33	+	+	+

Dominica secunda de adventu	Dominica II. In adventu [30rb-vb]	+	+
- Rom 15 4-13	+	+	+
- Mt 11 2-10	+	+	+
Dominica tertia de adventu	Domin. III. In adventu [30vb-31ra]	+	+
- Fil 4 4-7	+	+	+
- Gjon 1 19-28	+	+	+
Feria quarta quatuor temporum de adventu	Feria IV. quatuor temp. [31ra-va]	+	+
- Is 2 2-5	+	+	+
- Is 7 10-15	+	+	+
- Lk 1 26-38	+	+	+
Feria sexta quatuor temporum (de adventu)	Feria VI. quat. temp... [31va-b]	+	+
- Is 11 1-5	+	+	+
- Lk 1 39-47	+	+	+
Sabbato quatuor temporum (de adventu)	Sabbato quat. temp. [31vb-32vb]	+	+
- Is 19 20-22	+	+	+
- Is 35 1-7	+ [Is 35 1-6]	+	+
- Is 40 9 11	+	+	+
- Is 45 1-8	+	+	+
- Dan 3 49, 50, 47, 48, 51	Dan 3 46-56, 58-59	+	Dan 3 49-55
[shih katër rreshta më poshtë]	1 Kor 4 1-5	[-]	[-]
- 2 Sel 2 1-8	+	+	+
- Lk 3 1-6	-	+	+
Dominica quarta de adventu	[32vb [...]]	+	+
- 1 Kor 4 1-5	[shih katër rreshta më lart]	+	+
- Evangelium. Anno quinto decimo. Requiere in sabbato precedenti [= Lk 3 1-6]	[- mungojnë fol. 33ra - 36vb]	+	+
In uigilia natiuitatis domini	[-]	+	+
- Rom 1 1-6	[-]	+	+
- Mt 1 18 -21	[-]	+	+
In natiuitate domini. In prima missa	[-]	+	+
- Tit 2 11-15	[-]	+	+
- Lk 2 1-14	[-]	+	+
In secunda missa (natiuitatis)	[-]	+	+
- Tit 3 4-7	[-]	+	+
- Lk 2 15-20	[-]	+	+
Ad missam maiorem	[-]	+	+
- Hebr 1 1-12	[-]	+	+
- Gjon 1 1-14	[-]	+	+
(In sancti stephani prothomartiris)	[-]	+	+
- VA 6 8-10, 7 54-59	[-]	+	+
- Mt 23 34-39	[-]	+	+
(In octaua sancti stephani)	[-]	-	-
- Suspice domine et supra [f. 8b.]	[-]	-	-
(In sancti iohannis apostoli et euangeliste)	[-]	+	+
- Ekl 15 1-6	[-]	+	+
- Gjon 21 19-24	[-]	+	+
(In festo sanctorum innocentium)	[-]	+	+
- Apk 14 1-5	[-]	+	+
- Mt 2 13-18	[-]	+	+
(In sancti thomae episcopi et martiris)	[-]	+	+
- Hebr 5 1-6	[-]	+	+
- Evangelium....Require in dominica prima post octauam pasce [= Gjon 16 16-22]	[-]	+	+
Dominica infra octauam natiuitatis Domini	[-]	+	+

- Gal 4 1-7	[-]	+	+
- Lk 2 33-40	[-]	+	+
In Sancti Siluestri Pape et confessoris	[-]	+	+
- Epistola...Require in comuni unius confessoris pontificus [=]	[-]	+	+
- Evangelium... Require ubi epistola	[-]	+	+
In ocatua natiuitatis Domini	[-]	+	+
- Epistola...Require in prima misa natiuitatis domini [= Tit 2 11-15]	[-]	+	+
- Lk 2 21	[-]	+	+
In uigilia epiphanie Domini	[-]	+	+
- Mt 2 19-23	[-]	+	+
In epiphania domini	In Epiphania domini [37ra-b]	+	+
- Is 60 1-6	+	+	+
- Mt 2 1-12	+	+	+
Dominica infra octauam epiphanie	Dom. infra oct. Epi. [37rb-vr]	+	+
- Rom 12 1-5	+	+	+
- Lk 2 42-52	+	+	+
In octaua epiphanie (domini)	In octaua epiphaniae [37vb-38ra]	+	+
- Epistola...Require in die epiphanie [= Is 60 1-6]	+	+	+
- Gjon 1 29-34	+	+	+
Dominica secunda post epiphaniam	Dominica II. post epi. [38ra-b]	+	+
- Rom 12 6-16	+	+	+
- Gjon 2 1-11	+	+	+
Dominica tertia post epiphaniam	Dom. tertia post Epiphania [38rb-vb]	+	+
- Rom 12 16-21	+	+	+
- Mt 8 1-13	+	+	+
Dominica quarta post epiphaniam	Dom. IV post epi. [38vb-39ra]	+	+
- Rom 13 8-10	+	+	+
- Mt 8 23-27	+	+	+
Dominica quinta post epiphaniam Domini	Dom. V. post epi. Domini [39ra-b]	+	+
- Kol 3 12-17	+	+	+
- Mt 13 24-30	+	+	+
Dominica in septuagesima	[Mungon titulli i meshës - 39rb-vb]	+	+
- 1 Kor 9 24-27, 10 1-4	+	+	+
- Mt 20 1-16	+	+	+
Dominica in sexagesimal	Dom. in sexagesima [39vb-40va]	+	+
- 2 Kor 11 19-33, 12 1-9	2 Kor ...12 1-10	+	+
- Lk 8 4-15	+	+	+
Dominica in quinquagesima	Dom. in quinquag. [40va-41ra]	+	+
- 1 Kor 13 1-13	+	+	+
- Lk 18 31-43	+	+	+
Feria quarta cinerum	Feria quarta cinerum [41ra-va]	+	+
- Joel 20 12-19	+	+	+
- Mt 6 16-21	+	+	+
Feria quinta post cineres	Feria V. post cinerem [41va-42ra]	+	+
- Is 38 1-6	+	+	+
- Mt 8 5-13	+	+	+
Feria sexta post cineres	Feria VI. post cinerem [42ra-va]	+	+
- Is 58 1-9	+	+	+
- Mt 5 43-48, 6 1-4	+	+	+
Sabbato post cineres	Sabbato quat. temp. [42va-43ra]	+	+
- Is 58 9-14	+	+	+
- Mk 6 47-56	+	+	+

Dominica prima in quadragesima	Dom. prima in quadrag. [43ra-va]	+	+
- 2 Kor 6 1-10	+	+	+
- Mt 4 1-11	+	+	+
Feria secunda post domin. I. in quadragesima	Feria secundav[43va-44ra]	+	+
- Ezek 34 11-16	+	+	+
- Mt 25 31-46	+	+	Mt 25 31-45
Feria tertia post dominica I. in quadragesima	Feria tertia [44ra-va]	+	+
- Is 55 6-11	+	+	+
- Mt 21 10-17	+	+	+
Feria IV. quatuor temporum in quadragesima	Feria quarta [44va-45ra]	+	+
- Eks 24 12-18	+	+	+
- (Lectio libri regum) 3 Mbret 19 3-8	+	+	+
- Mt 12 38-50	+	+	+
Feria quinta post dominica I. in quadragesima	Feria quinta [45ra-va]	+	+
- Ezek 18 1-9	+	+	+
- Mt 15 21-28	+	+	+
Feria sexta quatuor temporum in quadragesima	Feria sexta [46va-46ra]	+	+
- Ezek 18 20-28	+	+	+
- Gjon 5 1-15	+	+	+
Sabbato quatuor temporum in quadragesima	Sabbato quatuor temp. [46ra-vb]	+	+
- Deut 26 15-19	+	+	+
- Deut 11 22-25	+	+	+
- 2 Makab 1 23	2 Makab 1 23, 2-5	2 Makab 1 23, 1 2-5	2 Makab 1 23, 2-5
- Ekl. 36 1-10	+	+	+
- [= Dan 3 49-51]	-	-	Dan 3 49-51
- 1 Sel 5 14-23	+	+	+
- Mt 17 1-9	[= Mt 17 1-9]	+	+
Dominica secunda in quadragesima	Dom. II. in quadrag. [46vb-47ra]	+	+
- 1 Sel 4 1-7	+	+	+
- [= Mt 17 1-9]	[= Mt 17 1-9]	+	+
Feria II. post dominicam II. in quadragesima	Feria II. in domin. II. quadrag. 47ra	+	+
- Dan 9 15-19	+	+	+
- Gjon 8 21-29	+	+	+
Feria tertia post domin. II. in quadragesima	Feria tertia [47rb-vb]	+	+
- 3 Rg 17 8-16	+	+	+
- Mt 23 1-12	+	+	+
Feria quarta post domin. II. in quadragesima	Feria quarta [47vb-48rb]	+	+
- Est 13 9-11, 15-17	Est 8/9-11, 15-17	+	+
- Mt 20 17-28	+	+	+
Feria quinta post domin. II. in quadragesima	Feria V. in secunda Dom. [48rb-vb]	+	+
- Jer 17 5-10	+	Jer 17 5-7	+
- Lk 16 19-31	+	-	+
Feria sexta post dominicam II. in XL	Feria VI. in II. Dom. XL [48vb-50ra]	+	+
- Gjen 37 6-22	+	-	+
- Mt 21 33-46	+	Mt 21 34-46	+
Sabbato post dominicam II. in quadragesima	Sab. post II. Dom. XL [50ra-50va]	+	+
- Gjen 27 6-39	Gjen 27 6-40	Gjen 27 6-40	+
- Lk 15 11-32	+	+	+
Dominica tertia in quadragesima	Dominica tertia in XL [50va-51ra]	+	+
- Efes 5 1-9	+	+	+
- Lk 11 14-28	+	+	+
Feria secunda post domin. III. in quadragesima	F. II. post III. Dom. XL [51ra-vb]	+	+
- 4 Mbret 5 1-15	+	+	+

- Lk 4 23-30	+	+	+
Feria tertia post domin. III. in quadragesima	F. III. post III. D. XL [51vb-52ra]	+	+
- 4 Mbret 4 1-7	+	+	+
- Mt 18 15-22	+	+	+
Feria quarta post domin. III. In quadragesima	F. IV. post III. Do. XL [52ra-52va]	+	+
- Eks 20 12-24	+	+	+
- Mt 15 1-20	+	+	+
Feria quinta post domin. III. in quadragesima	F. V. post III. D. XL [52va-53ra]	+	+
- Jer 7 1-7	+	+	+
- Lk 4 38-44	[= Lk 4 38-44]	+	+
Feria sexta post domin. III. in quadragesima	F. VI. post III. D. XL [53ra-53vb]	+	+
- Num. 20 2-3, 6-13	+ [Num. 22 1, 3 dhe 6-13]	+	+
- Gjon 4 5-42	+	+	+
Sabbato post dominicam IV. In quadragesima	Sab. post III. D. XL [53vb-55ra]	+	+
- Dan 13 1-62	Dan. 13 1-9, 14-17, 19-30, 33-62	+	[= BUM]
- Gjon 8 1-11	+	+	+
Dominica quarta in quadragesima	[Mungon titulli – 55ra-va]	+	+
- Gal 4 22-31	+	+	+
- Gjon 6 1-14	Gjon 6 1-15	+	+
Feria II. post dominicam IV in quadragesima	F. II. post IV. D. XL [55va-56ra]	+	+
- 3 Mbret 3 16-28	+	+	+
- Gjon 2 13-25	+	+	+
Feria III. post dominicam IV in quadragesima	F. III. post IV. D. XL [56ra-vb]	+	+
- Eks 32 7-14	+	+	3 Rg ?
- Gjon 7 14-31	+	+	+
Feria Quarta post dominicam IV. in XL	F. IV. post IV. D. XL [56vb-57va]	+	+
- Ezek 36 23-28	+	+	+
- Is 1 16-19	+	+	+
- Gjon 9 1-38	+	+	+
Feria quinta post dominicam IV. in XL	F. V. post IV. D. XL [57va-58ra]	+	+
- 4 Mbret 4 25-38	+	+	4 Mbret 4 25-31, 36-8
- Lk 7 11-16	+	+	+
Feria sexta post dominicam IV. in XL	F. VI. post IV. D. XL [58ra-59ra]	+	+
- 3 Mbret 17 17-24	+	+	+
- Gjon 11 1-45	+	+	+
Sabbato post dominicam IV. in quadragesima	Sabbato [59ra-59va]	+	+
- Is 39 8-15	+	+	+
- Gjon 8 12-20	+	+	+
Dominica de passione	Dominica in passione [59va-60ra]	+	+
- Hebr 9 11-15	+	+	+
- Gjon 8 46-59	+	+	+
Feria secunda post dominicam de passione	Feria II. in Dom. passio. [60ra-b]	+	+
- Jon 3 1-10	+	+	+
- Gjon 7 32-39 LXrb	+	+	+
Feria tertia post dominicam de passione	F. III. in Dom. pass. [60rb-59/1ra]	+	+
- Dan 14 28-42	Dan 14 27, 28-42	+	+
- Gjon 7 1-13	+	+	+
Feria quarta post dominicam de passione	F. IV. in Dom. pass. [59/1ra-va]	+	+
- Lev 19 1-2, 11-19	+	+	+
- Gjon 10 22-38	+	+	+
Feria quinta post dominicam de passione	Feria quinta [59/1va-62ra]	+	+
- Dan 3 34-45	Dan 3 25, 34-45	+	+
- Lk 7 36-50	+	+	+

Feria sexta post dominicam de passione	F. VI. post Dom. de pass. [62ra-va]	+	+
- Jer 17 13-18	+	+	+
- Gjon 11 47-54	+	+	+
Sabbato post dominicam de passione	Sabbato in passione [62va-63ra]	+	+
- Jer 18 18-23	+	+	+
- Gjon 12 10-36	+	+	+
In beneditione palmarum	In Dominica palmarum [63ra-va]	+	+
- Eks 15 27, 16 1-7	+	+	+
- Mt 21 1-9	+	+	+
In dominica in palmis	In dom. oliv. ad mis. [55/1-56/1ra]	+	+
- Fil 2 5-11	+	+	+
- Mt 26 1-75, 27 1-61, 62-66	Mt 26 1-75, 27 1-66	+	+
Feria secunda maioris hebdomadae	Feria II. in dom. palm. [56/1ra-b]	+	+
- Is 50 5-10	+	+	+
- Gjon 12 1-9	+	+	+
Feria tertia maioris hebdomadae	Feria III in dom. palm. [56/1rb-va]	+	+
- Jer 11 18-20	+	+	+
- Mk 14 1 – 15 46 (Passio domini nostri yhesu christi)	+ [Pasionenë thuaje për letërë = Mk 14 1 – 15 46]	+	+
Feria quarta maioris hebdomadae	F. IV. dom. palm. [56/1va-57/1ra]	+	+
- Is 62 1-12, 63 1-7	+	+	+
- Is 53 1-10, 12	Is 53 1-12	+	+
- Lk 22 1 – 23 49; 23 50-53 (Passio domini nostri yhesu christi. Secundum lucam)	+ [Pasionenë ecë e vgjaj për letërë me e thanë = Lk 22 1 – 23 49; 23 50-53]	+	+
Feria quinta in cena Domini	Feria V. in cena Dom. [57/1ra-vb]	+	+
- 1 Kor 11 20-32	+	+	1 Kor 11 20-31
- Gjon 13 1-15	+	+	+
Feria sexta in parasceue	F. VI. in parasc. [57/1vb-59/1va]	+	+
- Hos 6 1-6	+	+	+
- Eks 12 1-11	+	+	+
- Finito tractu Passio super nudum pulpitem dicitur. (Passio domini nostri yhesu christi. Secundum Iohannem) Gjon 18 1-40; 19 1 37; 19 38-42	+ [Pasiona e tinë Zot Jezu Krishti porsì shkrou Gjoni Cap XVIII = Gjon 18 1-40; 19 1-42]	+	+
In Sabbato Sancto	Sab. S. Profetia [59/1va-62/1vb]	+	+
- (Prof. prima geneses) Gjen 1 1-31 – 2 2	+	+	+
- (Profetia secunda genesis) Gjen 5 31; 6 1-7, 13-22; 7 6, 11-14, 18-24; 8 1-3, 6-12, 15-21	E dyta Lekcion e Gjenezit: Gjen 5 31; 6 1-22; 7 1-24; 8 1-21	+	+
- (Profetia tertia genesis) Gjen 22 1-19	Lectio tertia Genezis	+	+
- (Profetia quarta exodi) Eks 14 24 – 15 1	Lectio quarta Libri Esodi	+	+
- (Profetia quinta ysaie) Is 54 17; 55 1-11	Lectio quinta e Izaie profete	+	+
- (Profetia [sexta] exodi) Bar 3 9-38	Lectio sexta Baruch profetë	+	+
- (Profetia septima ezechielis) Ezek 37 1-14	Lectio sept. Ezechielis Profete	+	Ezek 37 1-3
- (Profetia octava ysaie) Is 4 1-6	Lectio octava	+	[mungojnë f. 120-1 të dorëshkr. Origjinal]
- (Profetia nona exodi) Eks 12 1-11	[numërim i gabuar] Lectio X Ezodi XII Ecë e vgjaj të anenë ëmbas Dominica de Passione	+	[-]
- (Profetia xª Ione prophete) Iona 3 1-10	[numërim i gabuar] Lectio XI Joneh Profete Ecë e vgjaj të anenë ëmbas Dominica de Passione	+	[-]
- (Profetia xj deuteronomij) Deut 31 22-30	Lectio deuteronomii	+	[-]

- (Profetia xij ^a danielis) Dan 3 1-24	[- mungon fol 63/1ra-vb]	+	Dan 3 4-24 [mungon f. 121 në fund Dan 1-3]
- Kol 3 1-4	[-]	+	+
- Mt 28 1-7	[-]	+	+
Rubricae	[-]	-	-
Dominica resurrectionis domini	[-]	+	+
- 1 Kor 5 7-8	[-]	+	+
- Mk 16 1-7	Mk 16 1-7 [64/1ra]	+	+
Feria secunda post pascha	Feria II. post pascha [64ra-va]	+	+
- VA 10 37-43	+	+	+
- Lk 24 13-35	+	+	+
Feria tertia post pascha	Feria III. post resurr. [64vb-65ra]	+	+
- VA 13 16, 26-33	+	+	+
- Lk 24 36-47	+	+	+
Feria quarta post pascha	Feria quarta [65ra-va]	+	+
- VA 3 12-19	+	+	VA 3 13- 15, 17-19
- Gjon 21 1-14	+	+	+
Feria quinta post pascha	Feria V. post pascha [65va-66ra]	+	+
- VA 8 26-40	+	+	+
- Gjon 20 11-18	+	+	+
Feria sexta post pascha	Feria sesta [66ra-b]	+	+
- 1 Petr 3 18-20	1 Petr 3 18-22	+	1 Petr 3 18-22
- Mt 28 16-20	+	+	+
Sabbato in albis	Sab. post resurrection. [66rb-vb]	+	+
- 1 Petr 2 1-10	+	+	+
- Gjon 20 1-9	+	+	+
Dominica in octava pasche	Dom. in octava pasche [66vb-67ra]	+	+
- 1 Gjon 5 4-10	+	- Jak 5 16-20	+
- Gjon 20 19-31	+	+	+
Dominica secunda post pascha	Dom. II. post resurrection. [67ra-b]	+	+
- 1 Petr 2 21-25	+	+	+
- Gjon 10 11-16	+	+	+
Dominica tertia post pascha	Dom. III. post pascha [67rb-67vb]	+	+
- 1 Petr 2 11-19	+	+	+
- Gjon 16 16-22	+	+	+
Dominica quarta post pascha	Dom. IV. post pascha [67vb-68rb]	+	+
- Jak 1 17-21	+	+	+
- Gjon 16 5 14	+	+	+
Dominica quinta post pascha	Dominica V. post pascha [68rb-va]	+	+
- Jak 1 22-27	+	+	+
- Gjon 16 23-30	+	+	+
In letaniis maioribus	Feria II. In letan. maior. [68va-b]	+	+
- Jak 5 16-20	+	+	+
- Lk 11 5-13	+	+	+
In vigilia ascensionis Domini	[mungon]	+	+
- Epistola ad ephesios: Require in natiuitate plurimorum apostolorum [= Efes 4 7-13]	-	+	+
- Gjon 17 1-11	-	+	+
In festo ascensionis Domini	In ascensione Dom. [68vb-69rb]	+	+
- VA 1 1-11	+	+	+
- Mk 16 14-20	+	+	+

Dominica infra octava ascensionis	Dom. infra oct. ascension. [69rb-va]	+	+
- 1 Petr 4 7-11	+	+	+
- Gjon 15 26 - 16 4	[Të zanëtë ënfill të Ungjillit shenjtë porsì shkrouj Gjoni: Ecë e vgjaj të parënë të diel mbas Ërshajesh = Gjon 15 26 - 16 4]	+	+
In vigilia pentecostes	Sab. in vigil. Penthecost. [69va-b]		
Postea leguntur prophetie sinë titullo... Prophete omnes et tractus dicuntur de Sabbato sancto...	Këtu janë me u thane shtatë lekcion[a].	+	+
- VA 19 1-8	+	+	+
- Gjon 14 15-21	+	+	+
In die pentecostes	In die pentecostes [69vb-70rb]	+	+
- VA 2 1-11	+	+	+
- Gjon 14 23-31	+	+	+
Feria secunda post pentecosten	Feria II. post pentecostes [70rb-vb]	+	+
- VA 10 34, 42-48	+	+	+
- Gjon 3 16-21	+	+	+
Feria tertia post pentecosten	F. III. post pentecostes [70vb-71ra]	+	+
- VA 8 14-17	+	+	+
- Gjon 10 1-10	+	+	+
Feria quarta post pentecostes	F. quarta post pentecostes [71ra-b]	+	+
- VA 2 14-21	+	+	+
- VA 5 12-16	-	+	+
- Gjon 6 44-52	+	+	+
Feria quinta post pentecosten	Feria V. post pentecostes [71rb]	+	+
- VA 8 5-8	+	+	+
- Lk 9 1-6	+	+	+
Feria sexta post pentecosten	[mungon titulli i meshës – 71va-b]	+	+
- Joel 2 23-27	+	+	+
- Lk 5 17-26	+	+	+
Sabbato post pentecosten	Sab. post pentecostes [71vb-72va]	+	+
- Prophetia prima: Joel 2 28-32	Joel 2 28-32	+	+
- Proph. secund. Lev 23 9-11; 15-17; 20-21	Lectio II.: Lev 23 9-11; 15-17; 20-21	+	+
- Prophetia tertia: Deut 26 1-11	Lectio tertia: Deut 26 1-11	+	+
- Prophetia quarta: Lev 26 3-12	Lectio quarta: Lev 26 3-12	+	+
- Prophetia quinta: Dan 3 49	Lectio V. [...]	+	Dan 3 49-55
- Rom 5 1-5	+	+	+
[mungon]	Lk 4 38-44	Lk 4 38-44	Lk 4 38-44
In festo SS. Trinitatis	In die S. Trinitatis [72va-73ra]	+	+
[mungon]	1 Gjon 4 8-21 [shih më poshtë - Dominica prima post Pentecostem]	+	+
- 2 Kor 13 11, 13	2 Kor 13 11-13	2 Kor 13 11, 13	2 Kor 13 11, 13
- Gjon 16 4 [?]	Gjon 15 26-27; 16 1-4	Gjon 15 26 – 16 4	Gjon 15 26 – 16 4
Dominica prima post Pentecostem	-	+	+
- 1 Gjon 4 8-21	[shih lart: In die S. Trinitatis]	+	+
- Lk 6 36-42	-	+	+
In festo glorissimi corporis Christi	In sexto glor. Corp. Christi [73ra-b]	+	+
- 1 Kor 11 23-29	+	+	+
- Gjon 6 56-59	+	+	+
Domin II. post pentecosten	Domin. II. post pent. [73rb-vb]	+	+
- 1 Gjon 3 13-18	+	+	+
- Lk 14 16-24	+	+	+

- [RL 231: Leccj, dela epistola dj s. Giov. Apostollo dicesj la prima dom. dopo la pentecoste nel c. IIII. / V.]	-	-	+
- [I Gjon 4 8-21]	-	-	+
- [Lk 6 36-42]	-	-	+
Dominica III. post pentecosten	Domin. III. post pent. [73vb-74ra]	+	+
- 1 Petr 5 6-11	+	+	+
- Lk 15 1-10	+	+	+
Dominica IV. post pentecosten	Dominica IV. post pent. [74ra-b]	+	+
- Rom 8 18-23	+	+	+
- Lk 5 1-11	+	+	+
Domin quinta post pentecosten	Domin. V. post pent. [74rb-vb]	+	+
- 1 Petr 3 8-15	+	+	+
- Mt 5 20-24	+	+	+
Dominica sexta post pentecosten	Domin. VI. post pent. [74vb-75ra]	+	+
- Rom 6 3-11	+	+	+
- Mk 8 1-9	+	+	+
Dominica septima post pentecosten	Dominica VII. post pent. [75ra-b]	+	+
- Rom 6 19-23	+	+	+
- Mt 7 15-21	+	+	+
Dominica octava post pentecosten	Domin. VIII. post pent. [75rb-vb]	+	+
- Rom 8 12-17	+	+	+
- Lk 16 1-9	+	+	+
Dominica [nona] post pentecosten	Domin. IX. post pent. [75vb-76ra]	+	+
- 1 Kor 10 6-13	+	+	+
- Lk 19 41-47	+	+	+
Dominica decima post pentecosten	Dom. X. post pentecostes [76ra-b]	+	+
- 1 Kor 12 2-11	+	+	+
- Lk 18 9-14	+	+	+
Dominica undecima post pentecosten	Dom. XI. post pent. [76rb-va]	+	+
- 1 Kor 15 1-10	+	+	+
- Mk 7 31-37	+	+	+
Dominica duodecima post pentecosten	Dom. XII. post pent. [76va-77ra]	+	+
- 2 Kor 3 4-9	+	+	+
- Lk 10 23-37	+	+	+
Dominica XIII. post pentecosten	Dom. XIII. post pent. [77ra-b]	+	+
- Gal 3 16-22	+	+	+
- Lk 17 11-19	+	+	+
Dominica XIV. post pentecosten	Dom. XIV. post pent. [77rb-vb]	+	+
- Gal 5 16-24	+	+	+
- Mt 6 24-33	+	+	+
Dominica decima quinta post pentecostes	Dom. XV. post pent. [77vb-78ra]	+	+
- Gal 5 25 – 6 1-10	+	+	+
(Secundum Lucam) Require in feria quinta post dominicam quartam in quadragesima [= Lk 7 11-16]	[Ungjillë ecë e vgjaj të katërtënë të diel ëndë Këreshmë ferienë e pestë = Lk 7 11-16]	+	+
Dominica sexta decima post pentecosten	Dominica XVI. post pent. [78ra-b]	+	+
- Efes 3 13-21	+	+	+
- Lk 14 1-11	+	+	+
Dominica decima septima post pentecosten	Dom. XVII. post pent. [78rb-va]	+	+
- Efes 4 1-6	+	+	+
- Mt 22 34-46	+	+	+
Feria IV. quattuor temporum septembris	F. IV. q. t. septemb. [78va-79rb]	+	+
- Amon 9 13-15	+	+	+
- Ester 8 1-10	+	+	+

- Mk 9 16-28	+	+	+
Feria VI. quattuor temporum septembris	F. VI. q. t. in mens. Sept. [79rb]	+	+
- Hos 14 2-10	+	+	+
Require in quinta feria post dominicam de passione [= Lk 7 36-50]	Ungjillë ecë e vgjaj ferienë e pestë ëndë të dielt të Pasionësë [= Lk 7 11-16]	+	+
Sabbato quat. temporum mensis septembris	Sab. q. t. mens. Sept. [79rb-80rb]	+	+
- Prophetia prima: Lev 23 27-32	+ [Lectio libri Lev 23 27-32]	Lev 23 26-32	Lev 23 26-32
- Prophetia secunda: Lev 23 39-43	+ [Lectio libri Lev 23 39-43]	+	+
- Prophetia tertia Mi 7 14, 16, 18, 20	+ [Lectio Mi 7 14, 16, 18-20]	+	+
- Prophetia quarta Za 8 1, 14-9	+ [Lectio Za 8 14-9]	Za 8 14-19	Za 8 14-19
- Prophetia quinta Dan 3 42	-	Dan 3 49-55	Dan 3 49-55
- Hebr 9 2-12	+	+	+
- Lk 13 6-17	+	+	+
Dominica decima octava post pentecosten	Domin. X. octava post pent. [80va]	+	+
- 1 Kor 1 4-8	+	+	+
- Mt 9 1-8	+	+	+
Dominica XIX. post pentecosten	Dom. XIX. post pent. [80va-81ra]	+	+
- Efes 4 23-28	+	+	+
- Mt 22 2-14	Mt 22 1-14	+	Mt 22 1-14
Dominica XX. Post pentecosten	Dom. XX. post pent. [81ra-b]	+	+
- Efes 5 15-21	+	+	+
- Gjon 4 46-53	+	+	+
Dominica XXI. post pentecosten	Dom. XXI. post pent. [81rb-va]	+	+
- Efes 6 10-17	+	+	+
- Mt 18 23-35	+	+	+
Dominica XXII. Post pentecosten	Dom. XXII. post pent. [81va-b]	+	+
- Fil 1 6-11	+	+	+
- Mt 22 15-21	+	+	+
Dominica XXIII. Post pentecosten	Dom. XXIII. p. pent. [81vb-82rb]	+	+
- Fil 3 17 21, 4 1-3	+	+	+
- Mt 9 18-26	+	+	+
Dominica XXIV. post pentecosten	Dom. XXIV. p. pent. [82rb-vb]	+	+
Kol 1 9-14	+	+	+
Mt 24 15-35	+	+	+
INCIPIT OFFITIUM PROPRIUM SANCTORUM	[mungon titulli i rubrikës]	+	+
In uigilia Sancti Andree apostoli	In v. S. Andree apost. [82vb-83ra]	[mungon]	+
Epistola...Require in comuni in uigilia unius apostoli [= Ekl 44 5 – 45 9]	Ekl 44 26-27; 45 2-9	-	Ekl 44 26-27, 45 2-9
Gjon 1 35-51	+	-	+
In die Sancti Andree apostoli	In sexto S. Andree apost. [83ra-b]	+	+
Rom 10 -18	+	+	+
Mt 4 18-22	+	+	+
(In Sancti Nycolay confessoris)	In S. Nicholaih confes. [83rb-va]	-	-
Oratio	+	-	-
Post communionem	+	-	-
(In Sancti Damasi confessoris)	[mungon]	-	-
(In sancte Lucie, uirginis, et martyris)	[mungon]	-	-
(In Sancti Thome apostoli)	In Sancti Thome Apostoli [83va-b]	+	+
Epistola...Require in uigilia sancte thome. Benedictio domini caput [= Ekl 44 5 – 45 9]	+ [Ekl 44 26-27; 45 2-9]	+	+
Gjon 20 24-29	+	+	+

(In Sancti Felicis in Pincis)	[mungon]	-	-
(In sancti Marcelli Pape et martyris)	[mungon]	-	-
(In sancte prisce. uirginis et martyris)	[mungon]	-	-
In sanctorum martirium Mauriti Marthe audifax et Abbacum	[mungon]	-	-
In sanctorum Martirum Fabiani et Sebastiani	In S. Mart. Fab. et Sebast. [83vb]	-	+
Require in communi martirum: [?]	[+]	-	Hebr 11 33-39
Require ut supra: [?]	[+]	-	Lk 6 17-23 [+ f. 319]
In sancte Agnesis. Uirginis et martiris	[mungon]	-	+
Episola: Require in communi Uirginum [?]	-	-	Ekl 51 1-8, 12
Evangelium: Require ut supra [?]	-	-	Mt 25 1-13
In sanctorum martirum Uincentii et Anastasii	[mungon]	-	-
In conuersione S. Pauli	In conuersione S. Pauli [83vb-84rb]	+	+
VA 9 1-22	+	+	+
Euangelium: Require in communi apostolorum	Të zanëtë e ënfill të Ungjillit shenjtë pors shkrou Matheq. Ecë e vgjaj ëndë Komut të apostojt e të vangjelistëvet. Capitulo XIX. [?]	Mt 19 29-29	Mt 19 27-29
In Sancte Agnesis secundo	-	-	-
In festo purificationis beate Marie uirginis	In purif. beate Marie [84rb-va]	+	+
Mal 3 1-4	+	+	+
Lk 2 22-32	Lk 2 21-32	+ Lk 2 22-32	+ Lk 2 22-32
In sancte Agathe Uirginis et martiris	[mungon]	-	-
In sancti Ualentini presbiteri et martiri	[mungon]	-	-
- [mungon – In festo s. Symeonis prophete]	[mungon]	+	[në fund]
In Cathedra Sancti Petri	[mungon]	+	+
1 Petr 1 1-7	-	+	+
[Euangelium... = Mt 16 13-19]	-	+	+
In sancti Mathie Apostoli	In die S. Mateih apostoli [84va-b]	+	+
VA 1 15-26	+	+	+
Euangelium...Require in communi plurimorum martirum = Mt 11 25-30	Ungjillë ecë e vgjaj ëndë Komut të Apostojt	+	+
In sanctarum Uirginum et martirum perpetue et felicitatis	[mungon]	-	-
In Sancti Gregorii Pape et confessoris	In S. Gregori Pape et conf. [84vb]	-	+
Epistola...Require in communi confessorum = 2 Tim 4 1-8	-	-	+
Euangelium...Require in comuni unius confessoris pontificis = Mt 5 13-19	-	-	+
In sancti Benedicti abbatis	-	-	-
In Annuntiatione Beate Marie Uirginis	In A. Beate Marie Uirgin. [84vb-85ra]	+	+
Lectio ysaie prophete: Require in quarta feria quat. tem. de adventu = Is 7 10-15	Ecë e vgjaj ëndë Temporajt të Adventit [+]	+	+
Euangel.: Require in feria quarta quatuor temporum de aduentu = Lk 1 26-38	[+]	+	+
In sanctorum Martirum Tiburtii, Ualeriani et Maximi	-	-	-
In S. Georgi martiris	-	-	-
In Sancto Marco Evangelista	In S. Marco Evangelista [85ra]	+	+
Oratio	+	+	-
[?]	-	+	Ezek 1 10-14
[?]	-	+	Lk 10 1-9

Post communionem	+	-	-
In sancti Uitalis martiris	-	-	-
In sanctorum apostolorum Phylippi et Iacobi	In S. Mart. t.Philipi et Iacobi [85ra-b]	-	+
Epistola...Require in communi martirum post pasca	Pistullinë ecë e vgjaj ëndë Komüt të Munduonet	-	Sap 5 1-5
Gjon 14 1-13	+	-	Gjon 14 1-13
In inuentione Sancte Crucis	In inuent. Sancte Crucis [85rb-va]	+	+
Fil 11 5-11	Pistullinë ecë e vgjaj të Dielë e Endet = Fil 11 5-11	+	Gal 5 10-12, 6 12-14
Gjon 3 1-15	+	+	+
In sancttorum Martirum alexandri...	[mungon]	-	-
In sancttorum Martirum Gordiani	[mungon]	-	-
In sancttorum Martirum Nerei	[mungon]	-	-
In sante potentiane uirginis	[mungon]	-	-
In sancti Urbani Pape et martiris	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum Marcelini et...	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum Primi et...	[mungon]	-	-
In sancti Barnabe apostoli	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum Basilidis...	[mungon]	-	-
In sancti Antoni Confessoris	[mungon]	-	-
In sanct. martirum Uiti	[mungon]	-	-
In sanct. martirum Marci et Marcelani	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum Geruasii et...	[mungon]	-	-
- [LBS: In sancti Antonii de Padua]	[mungon]	+	-
- [LBS: Sap ? - Ć. knig od mudrosti]	[mungon]	+	-
- [LBS: Evangelium...require in natali confessorum]	[mungon]	+	-
In uigilia S. Ioannis Baptiste	In uigilia S. I. Baptiste [85va-86ra]	-	-
Jer 1 4-10	+	-	-
Lk 1 5-17	+	-	-
In Natiuitate Sancti Iohannis Baptiste	In die S. Iohannis Baptiste [86ra-b]	+	+
Is 49 1-3, 5, 6, 7	Is 49 1-7	+	Is 49 1-3, 5-7
Lk 1 57-68	+	+	+
In sanctorum martirum Iohannis et Pauli	[mungon]	-	-
In sancti Leonis Pape et Confessoris	[mungon]	-	-
In uigilia apostolorum Petri et Pauli	In uigilia Petri et Pauli [86rb-va]	-	+
VA 3 1-10	+	-	+
Gjon 21 15-19	+	-	+
In die apostolorum Petri et Pauli	In die apost. Petri et Pauli [86va-b]	+	+
VA 12 1-11	+	+	+
Mt 16 13-19	+	+	+
In commemoratione Sancti Pauli	In commem. S. Pauli [86va-87rb]	+	+
Gal 1 11-20	+	+	+
Evangelium...Require in communi apostolorum [= Mt 19 27-29 ?]	Ungjillë ecë e vgjaj ndë Kommüt te Apostojet.	+	+
Offitium visitationis Marie. Require ante infra octauam apostolorum omnia...	In uisitatione Beate Marie [87ra-b]	+	+
Require ante† infra octauam apostolorum omnia dicuntur ad missam de communi apostolorum preter orationem	- KK 2 8-14 - Lk 1 39-47	+	+
In sanctorum Martirum / Processi et...	[mungon]	-	-
In octaua apostolorum Petri et Pauli	In oct. a. Petri et Pauli [87rb-va]	+	+
Epistola...Require in communi plurimorum martirum	Pistullinë ecë e vgjaj ndë Komüt të shumëve Martuj	+	+

Mt 14 22-33	+	+	+
In sanctorum Martirum septem fratrum et sanctum rufine...	[mungon]	-	+
Prov 31 10-31	-	-	+
Mt 12 46-50	-	-	Mt 47-50
In sanctorum martirum Naboris et Felices	[mungon]	-	-
In sancte Praxedis uirginis	[mungon]	-	-
In sancte Marie Magdalene	In S. Marie Magdalene [87va-vb]	+	+
Epistola... Require supra in sanctorum septem fratrum = Prov 31 10-31	+	+	+
Euangelium...Require in feria quinta post dominicam de passione [= Lk 7 36-50]	Ungjillë ecë e vgjaj ndë të Dielt të Pasionesë. Feria quinta	+	+
In sancti Appollinaris episcopi et martiris	In s. Appol. martiris [87vb-88ra]	-	+[f. 318vv.]
[?]	Pistullinë ecë e vgjaj ndë komūt të njëj Martiri iustus cor suum	-	-
Lk 22 24-30	+	-	+
- [Mt 5 1-12]	-	-	+
- [Lk 6 17-23]	-	-	-
- [Lk 11 47-54]	-	-	+
- [Lk 11 25-30]	-	-	+
In Sancti Jacobi apostoli	In S. Jacobi apostoli [88ra]	+	+
Epistola...Require in communi in uigilia plurimorum postolorum [= Efes 1 3-8]	Pistullinë ecë e vgjaj ëndë Komūt të Munduuset	+	+
Mt 20 20-23	+	+	+
In sanctorum martirum nazarii et Celsi...	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum Felicis Simliti...	[mungon]	-	-
In sancte Marthe	[mungon]	-	-
In sanctorum Martirum Abdon et Senen	[mungon]	-	-
In sancti Petri ad Uincula	[mungon]	+	+
Epistola...Require... [= VA 12 1-11]	-	+	+
Euangelium...Require... [= Mt 16 13-19]	-	+	+
In sancti Stephani Pape et martiris	[mungon]	-	-
In sancti Dominici confessori	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum Syxti Pape...	[mungon]	-	-
In sancti Donati episcopi et martiris	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum Cyriaci largi...	[mungon]	-	+
Epistola...Require.... [= Sap 10 17-20]	-	-	+
Mk 16 15-18	-	-	+
In uigilia sancti Laurentii martiris	[mungon]	+	+
Epistola...Require... [= Ekl 51 1-8, 12]	-	+	+
Euangelium...Require... [= Mt 16 24-28]	-	+	+
[Missa in festo transfigurationis Domini. In transfiguratione Domini Nostrī Iesu Christi]	In transfiguratione Domini Nostrī Iesu Christi [88rb-va]	+	+
2 Petr 1 16-21	+	+	+
Euangelium...Require... [= Mt 17 1-9]	+	+	+
In festo sancti Laurentini martiris	In die s. Laurentini martiris [88va]	+	+
2. Kor 9 6-10	2 Kor 9 6-10	+	+
Evangel...Require... [= Gjon 12 24-26]	+	+	+
In sanctorum martirum Tiburti et Susane	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum Ypoliti et Cassiani	[mungon]	-	-
In sancte Clare uirginis	[mungon]	-	-
In sancti Eusebii confessoris	[mungon]	-	-
In uigilia Assumptionis beate Marie uirginis	[mungon]	+	+
Epistola...Require... [= Ekl 24 23-31]	-	+	+

Euangelium...Require... [= Lk 11 27-28]	-	+	+
In assumptione beate uirginis Marie	In assumpt. uirginis Marie [88va-b]	+	+
Ekl 24 11-13, 15-20	+	+	+
Lk 10 38-42	+	+	+
In octaua sancti Laurentii	[mungon]	-	-
In sancti Agapiti martiris	[mungon]	-	-
In sancti Ludouici confessoris	[mungon]	+	-
In sanctorum Martirum Thymotei Ypoliti...	[mungon]	-	-
In sancti Bartholomei apostoli	[mungon]	-	-
In sancti Augustini episcopi et confessoris	[mungon]	-	-
In decolatione S. Iohannis Baptiste	In d. S. Ioh. Bapt. [88vb-79/1ra]	+	+
Epistola...Require... [= Ekl 14 22, 15 3-4, 6]	+	+	+
Mk 6 17-29	+	+	+
In sanctorum Martirum Felicis et Audacti	[mungon]	-	-
In sanctorum Martirum XII. fratrum	[mungon]	-	-
In natiuitate beate uirginis Marie	In nativ. beate u. Marie [79/1rb-va]	+	+
Prov 8 22-35	+	+	+
Mt 1 1-16	+	+	+
In sancti Gorgonii martyris	[mungon]	-	-
In sanctorum martirum. Prothi et Iacinti	[mungon]	-	-
In exaltatione sancte Crucis	In exaltatione S. Crucis [79/1va-b]	+	+
Fil 2 8-11	+	+	+
Gjon 12 31-36	- [Mt 20 17-19]	+	+
In sanctorum martirum Corneli et Cypriani	[mungon]	-	-
In sancti Nychomedes martiris	[mungon]	-	-
In sanctorum Martirum Lucie et Geminiani...	[mungon]	-	-
In uigilia S. Mathei apostoli et euangeliste	In sexto s. Mathei apostoli [79/1vb]	+	+
Epistola...Require in communi unius martiris pontificis [= Prov 3 13-20]	+	+	+
Lk 5 27-32	+	+	+
In festo sancti Mathei apostoli et euangeliste	In sexto s. Mathei apostoli [shih lart - 79/1vb]	-	+
Epistola...Require... [= Ezek 1 1, 10-14]	+	-	+
Mt 9 9-13	- [Lk 5 27-32]	-	+
In sanctorum martirum...Cypriani et Iustine	[mungon]	-	-
In dedicatione Sancti Michaelis	In ded. S. Michael. [79/1vb-80/1ra]	+	+
Apk 1 1-5	+	+	+
Mt 18 1-10	+	+	+
In sancti Jeronimi presbiteri	[mungon]	+	-
In sancti Francisci confessoris	In s. Franc. confessoris [80/1ra-b]		
Gal 6 14-18	+	+	+
Euangelium... Require [= Mt 11 25-30]	+	+	+
[In festo transfigurationis Domini nostri Iesu Christi - shih poshtë fol 180b]	In transfiguratione Domini Nostri Iesu Christi [80/1vb-81/1ra]	+ [f.	+
In s. Martirum Dionisii Rustici et Eleuterii	[mungon]	-	-
In sancti Calixti Pape et Martiris	[mungon]	-	-
In sancti Lucae euangelista	[mungon]	-	+
In sanctorum Martirum Crisanti et Darie	[mungon]	-	-
In uigilia apostolorum Symonis et Iude	[mungon]	-	-
In festo apostolorum Symonis et Iude	[mungon]	-	+
In uigilia omnium sanctorum	In v. omnium sanct. [80/1rb-va]	-	-
Apk 5 6-12	+	-	Apk 5 1-14
Euangelium...Require... [= Lk 6 17-23]	+	-	Lk 6 17-23
In festo omnium sanctorum	In sexto omnium sanct. [80/1va-b]	+	+
Apk 7 2-12	+	+	+

Evangelium...Require... [= Mt 5 1-12]	+	+	+
In sanctorum martirum Sergii Bachi Marcelli et Appulei	In s. martirum Sergii Bachi Marcelli et Apulei [80/1vb-81/1ra]	-	-
[mungon]	Pistullinë ecë e vgjaj ndë Komūt të shumëve Munduosa	-	-
[mungon]	Mt 24 3-13	-	-
In sancti Cesarii	[mungon]	-	-
In sanct. Martirum quatuor coronatorum	[mungon]	-	-
In sancti Theodori Martiris	[mungon]	-	-
In sancti Martiri Confessoris	[mungon]	-	-
In sancti Mene	[mungon]	-	-
In sancte Cecile uirginis et martiris	[mungon]	-	-
In sancti Clementis Pape et Martiris	[mungon]	-	-
In sancte Felicitatis Martiris	[mungon]	-	-
In sancii Grisogoni martiris	[mungon]	-	-
In sancte Katerine Uirginis et Martiris	[mungon]	-	-
INCIPIT COMMUNE SANCTORUM	Këtu zë ënfill Komuni i Apostojt [81/1ra]	+	+
In uigilia unius apostoli	[mungon titulli – 81/1ra]	+	+
Ekl 44 5 – 45 9	Ekl. 44 26-27, 45 2-9	[Ekl ?]	Ekl 44 25-7, 45 2-4, 6-9
Gjon 15 12-16	-	+	+
In uigilia plurimorum apostolorum	[mungon titulli – 81/1rb-va]	+	+
VA 5 12-16	+	+	+
Efes 1 3-8	+	+	+
1 Kor 4 9-14	+ [1 Kor 4 9-13]	+	+
Gjon 15 1-7	+ [shih 9 rreshta poshtë]	+	+
In natali apostolorum	[mungon]	-	-
In natali plurimorum apostolorum	[mungon titulli – 81/1va-82/1vb]	+	+
Efes 2 19-22	+	+	+
Efes 4 7-13	+	+	+
Rom 8 28-39	+ Rom 8 28-38	+	+
Ezek 1 10-14	+ Ezek 1 1,5, 10-14	+	+ ³⁶
-	Gjon 15 12-16	-	-
Gjon 15 17-25	+	+	+
-	[Gjon 15 1-7 – shih 9 rreshta lart]	-	-
Mt 10 16-22	+	+	+
Mt 19 27-29	+	-	-
Lk 10 1-9	+	+	+
In festo unius martiris pontificis	Këtu ze ënfill Komuni i njëj Munduosi [83/1ra – 84/1rb]	+	+
Ekl 39 6-13	+	+	+
Ekl 31 8-11	+	+	+
Prov 3 13-20	+	-	+
Ekl 14 22; 15 3, 4, 6	+	+	+
Sap 10 10-14	+	-	+
2 Kor 1 3-7	+	+	+
2 Tim 2 8-10; 3 10-12	+	+	+
Mt 10 34-42	+	+	+
Mt 16 24-28	+	+	+
Gjon 12 24-26	Gjon 12 24-32	+	+
Mt 10 26-32	+	-	+

³⁶ Vendosur pas Mt. 10 16-22

Lk 14 26-33	+	-	+
In festo unius martiris non pontificis	-	-	-
In festo unius sancti a pascha usque Penetecosten ubi alius non Assignatur	Këtu zë ënfill për një shenjt ën Pashkëshit djerje ën Rshajesh [84/lrb-va]	+	+
Sap 5 1-5	+	+	+
-	-	?	Gjon 15 1-7
Gjon 15 5-11	+	?	+
In natalitiis plurimorum martirum	Këtu zë ënfill Komuni i t shumëve shenjtë [84/lva – 86/lva]	+	+
Prov 15 2-4, 6-9	+	+	+
Sap 5 16-20, 22	+	-	+
Sap 3 1-8	+	-	+
Prov 10 28-32; 11 3-6, 8-11	+	-	+
Sap 10 17-21	Sap 10 17-20	-	-
Ekl 44 10-15	+	+	+
Ekl 2 18-21	+	-	+
Ekl 39 1-5	+	-	+
1 Petr 1 3-7; 4 1, 2	+	-	+
Hebr 10 32-38	+	?	+
Hebr 11 33-39	+	?	+
Mt 5 1-12	+	+	+ [+ f. 318v.]
Mt 24 3-13	-	+	+
Lk 12 1-8	-	+	+
Lk 6 17-23	-	-	-
Lk 11 47-54	+	-	-
Lk 21 9-19	-	-	+ [+ f. 319]
Lk 10 16-20	+	-	+
Mt 11 25-30	+	+	- [+ f. 320]
In natalitiis unius confessoris pontificis	Këtu ze ënfill Komuni i Konfesorëvet [86/lva-88/lra]	+	+
2 Tim 4 1-8	+	+	+
Ekl 45 1-6	-	+	+
Ekl 47 9-13; 24 1-4	-	-	+
Sap 4 7-11, 13-15	-	-	+
-	Sap 7 7-15	-	Sap 4 7-11, 13-15
Hebr 13 9-16	+	-	+
Hebr 7 23-27	+	-	+
Ekl 44 20, 22, 25.; 45 3	Ekl 44 16-17; 45 1-6, 8, 19-20	-	+
-	-	+	Sap 10 10-14
Ekl 24 1-5, 21-22	-	-	+
Mt 5 13-19	+	+	+
Mt 24 42-47	-	-	+
Mt 25 14-23	+	-	+
Lk 12 35-40	+	+	+
Lk 11 33-36	+	+	+
Mk 13 33-37	+	-	+
Lk 12 32-34	+	-	+
Lk 19 12-26	-	-	+
In nativit. unius confessoris non pontificis	[mungon]	-	-

In natalitis uirginum	Këtu ze ënfill Komuni i Virgjënavet [88/1ra-vb]	+	+ ³⁷
Ekl 51 13-17	+	+	+
2 Kor 10 17 – 11 2	-	?	+
1 Kor 7 25-34	+	?	+
Prov 8 22-35	-	-	+
Ekl 51 1-8, 12	+	-	-
Mt 13 44-52	+	+	+
Mt 25 1-13	+	+	+
In dedicatione ecclesie	[mungon]	+	+
Apk 21 2-5	-	+	+
Lk 19 1-10	-	+	Lk 19 1-9
In anniuersario dedicationis ecclesie	[mungon]	-	-
Missa in honore sanctorum quorum corpora habentur	[mungon]	-	-
Missa in honore Sancte Trinitatis	[mungon]	-	-
Missa de Spiritu Sancto	[mungon]	+	+
VA 8 14-17	-	+	+
Gjon 14 23-31	-	+	+
Missa in honore Sancte Crucis	[mungon]	+	-
Fil 2 8-11	-	+	-
Mt 20 17-20	-	+	-
Missa in commemoratione Beate Uirginis Marie ab Aduentu usque ad natiuitatem	[mungon]	+	-
Is 1 2-5	-	+	-
Lk 1 26-38	-	+	-
A natiuitate usque ad purificationem	[mungon]	-	-
A purificationem usque ad Pascha	[mungon]	+	+
Ekl 24 14-16	-	+	+
Lk 11 27, 28	-	+	+
A Pascha usque Pentecosten	[mungon]	+	+
A Pentecoste usque ad Aduentum	[mungon]	+	+
Missa in honorem angelorum	[mungon]	-	-
Missa in honorem apostolorum Petri et Pauli	[mungon]	-	-
Missa ad poscenda suffragia sanctorum	[mungon]	-	-
Alia miss ad poscenda suffragia...	[mungon]	-	-
Missa pro paçe	[mungon]	-	-
Missa pro papa	[mungon]	-	-
Missa pro iter agentibus	[mungon]	-	-
Missa pro anniuersario pontificis	[mungon]	-	-
Missa pro seipso sacerdote	[mungon]	-	-
Alia missa ut supra	[mungon]	-	-
Missa pro congregatione	[mungon]	-	-
Missa pro omni gradu ecclesie	[mungon]	-	-
Alia missa pro congregatione	[mungon]	-	-
Missa pro concordia fratrum	[mungon]	-	-
Missa pro temptatione carnis	[mungon]	-	-
Missa pro peccatis	[mungon]	-	-
Missa pro tribulationibus peccatorum	[mungon]	-	-
Missa pro remissione pec[c]atorum	[mungon]	-	-
Missa ad repellendum Malas cogitationes	[mungon]	-	-
Missa pro petitione lacrimarum	[mungon]	-	-

³⁷ Me një numër copëzash leximi shtesë.

Missa pro amico peccatore	[mungon]	-	-
Missa pro amico uiuente	[mungon]	-	-
Missa pro salute uiuorum	[mungon]	-	-
Missa pro deuotis amicis	[mungon]	-	-
Missa ad pluuiam petendam	[mungon]	-	-
Missa ad serenitatem postulandam	[mungon]	-	-
Missa contra temptationes	[mungon]	-	-
Missa generalis sancti Augustini pro uiuis...	[mungon]	-	-
Missa pro uiuis et defunctis	[mungon]	-	-
Missa contra paganos	[mungon]	-	-
Missa pro quacumque tribulatione	[mungon]	-	-
Alia missa ut supra	[mungon]	-	-
Missa pro imperatore	[mungon]	-	-
Missa pro rege	[mungon]	-	-
Missa pro persecutores et male agentes	[mungon]	-	-
Missa pro nimiis pressuris	[mungon]	-	-
Missa in tempore belli	[mungon]	-	-
Missa pro quacunq̄ue necessitate	[mungon]	-	-
Missa postulandam sapientiam	[mungon]	-	-
Missa ad postul. fidem spem et caritatem	[mungon]	-	-
Missa ad postulandam humilitatem	[mungon]	-	-
Missa ad postulandam caritatem	[mungon]	-	-
Missa ad postulandam patientiam	[mungon]	-	-
Missa pro stabilitate loci	[mungon]	-	-
Missa pro confitente	[mungon]	-	-
Missa pro inimicis	[mungon]	-	-
Missa pro facientibus nobis elemosinas	[mungon]	-	-
Missa pro amico incarcerato	[mungon]	-	-
Missa pro nauigantibus	[mungon]	-	-
Missa pro sferilitate terre	[mungon]	-	-
Missa pro peste animalium	[mungon]	-	-
Missa pro mortalitate hominum	[mungon]	-	-
Missa pro infirmo qui proximus est morti	[mungon]	-	-
Missa in agenda mortuorum	Këtu ze ënfill për të vdekunitë	+	+
	[88/1vb-89va]		
- [Apk 14 13]	Apk 14 13	+	+
1 Kor 15 51-57	+	+	+
1 Sel 4 12-17	+	+	+
2 Makab 12 42-46	+	+	+
Gjon 11 21-27	+	+	+
Gjon 6 37-40	+	+	+
Gjon 5 25 – 29	+	+	+
- [Gjon 5 21-25]	-	+	+
Gjon [6] 51-55	+	+	+
Alia missa ut supra	[mungon]	-	-
Missa pro episcopo defunto	[mungon]	-	-
Missa pro episcopis et sacerdotis	[mungon]	-	-
Missa pro uno defuncto	[mungon]	-	-
Missa pro una defuncta	[mungon]	-	-
Missa pro defunctis frat. et beneficatoribus	[mungon]	-	-
Missa pro his qui in cimiterio requiescunt	[mungon]	-	-
Missa in anniuersario	[mungon]	-	-
Missa pro patre et matre	[mungon]	-	-
Missa pro omnibus defunctis	[mungon]	-	-

Missa pluralis pro defunctis	[mungon]	-	-
Missa pro omnibus defunctis	[mungon]	-	-
Missa generalis pro fidelibus defunctis	[mungon]	-	-
Alia Missa ut supra	[mungon]	-	-
Missa pro defuncto nuper baptizato	[mungon]	-	-
Missa pro desiderantibus penitentiam oratio	[mungon]	-	-
Missa pro cuius anima dubitatur	[mungon]	-	-
Benedictiones	[mungon]	-	-
In festo transfigurationis Domini nostri Iesu Christi	[In transfiguratione Domini Nostri Iesu Christi = fol 88rb-va]	?	?
Benedictio puerorum	[mungon]	-	-
[mungon – Missa pro sponso et sponsa]	Mesha e Kunorësë [89va-90ra]	+ [f. 184vv.]	+ [f. 316vv.]
[-]	1 Kor 6 15-20	+	+
[-]	Mt 19 1-6	+	Mt 19 1-30
[mungon]	[2 Mbret 24 15-19, 25] ³⁸	-	-
[mungon]	In S. Jobi [90ra-b]	-	-
[-]	Job 1 6-22; 2 1-10	-	-
[-]	[Ungjillë ecë e vgjaj t enjëtenë të së dytësë të diel ëndë Këreshmë - Lk 16 19-31]	-	-
...	
Mediolani. Mcccclxxiiii. die vi decembris finitum	Laus Deo, Pax viuis et requiem defuntis	FINIS	Amen
	[Colophon / Psthënie - 90b]		

Bibliografi

1. Sigla, shkurtime

BUM = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Çabej, Eqrem (bot.) dhe Ressler, Namik (bot.)

BSV = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Weber, Robert & Gryson, Roger (bot.) dhe Wordsworth, Iohannes S.T.P & White, Iuliano A.M. (bot.)

LBS = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Maretić, Tomislav (bot.).

NIO = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Erasmus, Desiderius

BRU = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Brucioli, Antonio

BIZ = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Robinson, Maurice A. & Pierpont, William G. (bot.)

ME-GJ = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Meksi, Vangjel – Gjirokastriti, Grigor

KR = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Kristoforidhi, Konstandin

RL = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Rešetar, Milan (bot.)

ZL = sh. më poshtë, rubrika nr. 2: Rešetar, Milan (bot.)

³⁸ Këtu mbyllet me <Amen> leksionari në fjalë, duke vijuar pastaj me copa te tjera leximi specifikk: f. 318-320.

2. Literaturë e cituar

- Brucioli, Antonio. BRU *La Biblia... Il Nvovo Testamento di Christo Giesv Signore, et Salvatore nostro... Di greco tradotto in lingua Toscana, per Antonio Brucioli*. Impresso in Vinegia, ne le case di Lucantonio Giunti fiorentino. In Venetia 1532.
- Buzuku, Gjon. BUM ‘Meshari’ i Gjon Buzukut (1555), shih më poshtë Ressuli (bot.) 1958; Çabej (bot.) 1968.
- Camaj, Martin. 1960. Il “Messale” di Gjon Buzuku, Roma.
- Çabej, Eqrem (bot.). 1968. ‘Meshari’ i Gjon Buzukut (1555), bl. I-II, Tiranë.
- Daničić, Đura & Karadžić, Vuk. 1865, 1847 Sveto Pismo: <https://newchristianbiblestudy.org/de/bible/serbian/>.
- Demiraj, Bardhyl. 2023. Shfaqje të humanizmit kristian në tekstet biblike të ‘Mesharit’ të Gjon Buzukut, në: *Hylli i Dritës 2* [2023] 165-200. Shkodër.
- _____. 2024. Manifestazioni dell’umanesimo cristiano nei testi biblici del «Messale» di Gjon Buzuku (I), në: *Shêjzat – Pleiades* viti IX, nr. 1-2, f. 3-42. Romë/Tiranë.
- _____. 2025. Viti liturgjik në ‘Mesharin’ e Gjon Buzukut (1555), në: *Hylli i Dritës*, nr 2 (në shtyp).
- _____. 2026a. Manifestazioni dell’umanesimo cristiano nei testi biblici del «Messale» di Gjon Buzuku II, në: *Shêjzat – Pleiades*, nr. 1-2 (në shtyp).
- _____. 2026b. Pjesa e parë e ‘Mesharit’ të Gjon Buzukut, në: *Hylli i Dritës*, nr 1 (dërguar në shtyp).
- Erasmus, Desiderius. NIO *Novum Instrumentum omne i Erasmus-it*. Basel 1516⁽¹⁾, 1519⁽²⁾, 1522⁽³⁾, 1527⁽⁴⁾, 1535⁽⁵⁾, etj.
- Farlati, Daniele. IS *Illyricum Sacrum*, bl. III, Venetiis 1765.
- Gabrić-Bagarić, Darija & Erdman-Pandžić, Elisabeth von. 1997. Das Perikopenbuch des Ivan Bandulavic von 1613. Teil b: Glossar und Kommentar, në: *Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte. Bd. 7b. Vrela i prinosi za hrvatsku kulturnu povijest*. Bamberg.
- Jokl, Norbert. 1930. Nji studim për rreth librit të Buzukut, në: *Hylli i Dritës* VI, nr. 3, f. 146-154, Shkodër.

- Kapetanović, Amir. 2014. Jezična uporaba u ćiriličnom *Dubrovačkom dominikanskom lektionaru*, në: *Filologija*, nr 62, 61-68. Zagreb.
- Karadžić, Vuk. (1847) shih Iart Daničić, Đura
- Korolevskij, Cyrille. 1958. *Liturgie in lebender Sprache. Orient und Okzident*. Klosterneuburg.
- Kristoforidhi, Konstandin. 1866. *Katër Ungjillat e Zotit edhe Shëlbuesit Tynë Iezu Krishtit edhe Punët e Apostuivët, këthymun prej greqishtes Vietër shqip ndë gjuhë gegënishte prei Konstantinit Kristoforidhit, Elbasanasit*. Konstantinopol. Stampuem për Bretaniken & të Hujën Shoqëninë e Biblës. Prei A. I. Bojagjian.
- _____. 1872. *Dhiata e Re e Zotit edhe Shëlbuesit tynë Iezu-Krishtit, këthyem prej greqishtesë Vietër shqip prei Konstantinit Kristoforidhit, Elbasanasit*. Konstantinopol. Ndë shtypë-shkronjë të Bojagjianit.
- Kuštović, Tanja. 2020. Prijevod uraškog glagoljskog *Novog Testamenta* i mogući utjecaji jezika istarskih hrvatsko-crkvenoslavenskih kodeska (na primjeru *Drugog Beramskog Brevijara*), në: *Slovo*, nr. 70, 243-264. Zagreb.
- Lloshi, Xhevat. 2020. Një vështrim tjetër për librin e parë shqip: Meshari i Buzukut dhe Meshari kroat, në: *Dita* (18 dhjetor). Tiranë.
- _____. 2025. Vështrime të reja për librin e parë shqip, në: *Dita* (8 qershor). Tiranë.
- Maretić, Tomislav (bot.). 1885. *Lektionarij Bernardina Splječanina – po prvom izdanju od god. 1495*. Izdala Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjenosti. U Zagrebu 1885.
- Marku, Vinçenc. 2025. *Buzuku i lehtëlexueshëm*. Shkodër.
- Matzinger, Joachim. 2010. Die albanische Sprache im Zeitalter Skanderbegs, Teil 2: Verschriftung des Albanischen mit Schwerpunkt auf Paulus Angelus und Gjon Buzuku. In: (B. Demiraj – ed.) *Wir sind die Deinen. Studien zur albanischen Sprache, Literatur und Kulturgeschichte, dem Gedenken an Martin Camaj (1925-1992) gewidmet*. In: AF 29. Wiesbaden, S. 421-486.
- _____. 2011. Ein Beitrag zur Buzuku-Philologie: Die Anordnung der Heiligennamen in der Allerheiligenlitanei des altalbanischen

- Seelsorgehandbuchs ('Missale'), në: *Zeitschrift für Balkanologie* 47, 81-96.
- _____. 2012. Die Heiligenfeste, oder wie sich das Proprium de Sanctis und das Commune Sanctorum im Seelsorgehandbuch des Gjon Buzuku (1555) prasentieren, në: B. Demiraj (Hg.), *Aktuelle Fragestellungen und Zukunftsperspektiven der Albanologie. Akten der 4. Deutsch-Albanischen kulturwissenschaftlichen Tagung „50 Jahre Albanologie an der LMU Munchen“*, Wiesbaden, S. 270–293.
- _____. 2013. Nuovi indizi su Buzuku. Alcune osservazioni sul volume "Shqipëria e rigjetur – Albania ritrovata" di Lucia Nadin, në: *Hylli i Dritës*, nr. 1-2, f. 76-83. Shkodër.
- _____. 2020. Das erste albanische Alphabet bei Gjon Buzuku (1555) – ein paar Beobachtungen, në: Demiraj, Bardhyl (ed.), në: *Altalbanische Schriftkultur – aus der Perspektive der historischen Lexikographie und der Philologie der Gegenwart – Akten der 6. deutsch-albanischen kulturwissenschaftlichen Tagung (27. September 2019, Buçimas bei Pogradec, Albanien)*, Albanische Forschungen 44. Wiesbaden: Harrassowitz, f. 205–219.
- _____. 2022. Eine Randnotiz zu Gjon Buzukus Seelsorgehandbuch, në: *Shêjzat*, 1-2, f. 49-59. Roma.
- Meksi, Vangjel & Gjirokastriti, Grigor. 1824. *Ungjilli i Jizu Hrishtoit Zotit sene që na shpëtoi. Sikundrë shkruan Shënt Mattheua. Mbë di gjuhë greqishte edhe shqipe*. Korfoi En ti tipografia tis Dhiokiseos.
- _____. 1827. *Dhiata e Re e Zotit sonë që na shpëtoi, Iizu Hrishtoit. Mbë di gjuhë do me thënë greqishte e dhe shqipëtarçe* (nën kujdesin e Grigorit, kryepeshkopit të Eubeas). Korfoi En ti tipografia tis Dhiokiseos.
- Nadin, Lucia. 2012. *Shqipëria e rigjetur. Zbulim gjurmësh shqiptare në kulturën dhe artin e Venetos në shek. XVI – Albania ritrovata. Recupero di presenze albanesi nella cultura e nell'arte del cinquecento veneto*. Onufri. Tiranë.
- _____. 2015. Ancora sul *Meshari* di Gjon Buzuku, në: *Hylli i Dritës*, 1-2, f. 43-66.
- Nemirovskij, Evgenij L'vovič. 1997. *Gesamtkatalog der Frühdrucke in kyrillischer Schrift, Bd. 2: Die Druckereien des Makarije in der Walachei und von Giorgio Rusconi in Venedig*. Baden-Baden.

- Omari, Anila. 2010. Ndikimet sllave te Buzuku: Kontributi i Camajt, në *Studime Filologjike*, nr. 3-4 [2010] 129-141, Tiranë.
- Prohaska, Dragutin. 1911. *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina: von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*. Wien.
- Qendro, Thoma. 2014. *Fjalor i shqipës së Gjon Buzukut (me rreth 3200 fjalë, 350 emra të përveçëm dhe 260 fjalë e shprehje latinisht)*. Tiranë.
- Ressuli, Namik (bot.). 1958. *Il "Messale" di Giovanni Buzuku. Riproduzione e trascrizione*. Città del Vaticano.
- Rešetar, Milan (bot.). 1894. Zadarski i Račinin Lekcionar. Za štampu piredio Milan Rešetar, në: *Djela Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjenosti*, Kniga III. Zagreb.
- Režić, Ksenija. 1983. Bernardin Splićanin, në: *Hrvatski Biografski Leksikon* < <https://hbl.lzmk.hr/clanak/1824/> > (1983 = 2021).
- Robinson, Maurice A. & Pierpont, William G. (bot.). 2005. *The New Testament in the Original Greek Byzantine Textform*. Chilton Book Publishing: Southborough, Massachusetts.
- Roques, Mario. 1932a. *Recherches sur les anciens textes albanais*. Paris.
- _____. 1932b. Deux livres d'heures du XVIe siècle en cyrillique bosniaque, në: *Revue des études slaves*, tome 12, pp. 49-69.
- Rrota, Justin. 1930. *Monumenti mâ i vjetri i giûhës shqype. D. Gjon Buzuku (1555)*, Shkodër.
- _____. 1936. *Për historin e Alfabetit Shqyp*, Shkodër.
- Truhelka, Ćiro. 1894. Die Bosančica, në: *Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina*, Bd. II. Wien
- Weber, Robert & Gryson, Roger (bot.). 2007. *BSV Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem – Adiuvantibus B. Fisher, I. Gribmont, H.F.D.Sparks, W. Thiele – recensuit et brevi apparatu critico instruxit Robert Weber. Editionem quintam amendatam retractatam praeparavit Roger Gryson*. Deutsche Bibelgesellschaft. C.H.Beck, Nördlingen.
- Wordsworth, Iohannes S.T.P & White, Iuliano A.M. (bot.). 1889-1954. *Nouum Testamentum Domini nostri Iesu Christi Latine, secundum editionem sancti Hieronymi*. Ad codicum manuscriptorum fidem recensuit Iohannes Wordsworth, S.T.P – Episcopus Sarisburiensis. In operis societatem adsumto Henrico Iuliano White, A.M. – Collegii Mertonensis Socio. Pars Prior – Quattuor Eunagelia. Oxonii E

Typographeo Clarendoniano M DCCC LXXXIX-M DCCC XCVIII *Nouum Testamentum Domini nostri Iesu Christi Latine, secundum editionem sancti Hieronymi*. Ad codicum manusccriptorum fidem recensuit Iohannes Wordsworth, S.T.P – Episcopus Sarisburiensis. In operis societatem adsumto Henrico Iuliano White, A.M. – Collegii Mertonensis Socio. Pars Tertia – Actus Apostolorum – Epistulae canonicae Apocalypsis Iohannis. Oxonii E Typographeo Clarendoniano M DCCCC LIV.

- ____. 1911. *Nouum Testamentum Latine, secundum editionem sancti Hieronymi*. John Wordsworth, Henry Julian White (eds.) (Editio minor ed.). Oxford: Clarendon Press. 1911.

SUMMARY

The Slavic Linguistic-Cultural Influence on Gjon Buzuku's 'Missal' – a Scientific-Philological Narrative

Conceived as a continuation of several contributions to a project in progress by the author on the 'Missale' by Johannes Buzuku (1555) and its position in ancient Albanian writing culture, this article aims to examine the potential influence of liturgical texts in the ancient Croatian vernacular in the 15th and 16th centuries (§1). This influence has been repeatedly noted in philological and linguistic discourse in many respects: a) graphemically, since several graphemes in Buzuku's alphabet appear to be taken from the Cyrillic script; b) linguistically and stylistically, as the text of 'Missale' presumably contains vernacular Slavic influences; and c) structurally, especially in the second part of the text, which resembles a pericope book, shows clear similarities with the Old Croatian lectionaries in Latin script (in the 15th-16th centuries). Apart from the question of five graphemes with partly ambiguous values in the Buzuku's alphabet, including: <□> [v] 'vjed', <ŷ> [u, y] 'uk', <ĥ> [j, c, g] 'đerv', <ѣ> [ǎ, θ] 'ksi cyrillique', <з> [z] 'zemlja' (§2), which unambiguously originate from the Cyrillic alphabet (the Bosančica variant) and still require thorough investigation, the author sees no reason to perceive linguistic influence from the Old Croatian liturgy and its written culture (§3). The third question has been subjected to a thorough analysis in an intertextual comparison between Buzuku's 'Missale' and two Old Croatian lectionaries (1494¹, 1543² and 1508), and the result clearly indicates that there is no Slavic influence in terms of style and text structure either (§§4-6).